

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Det gamle

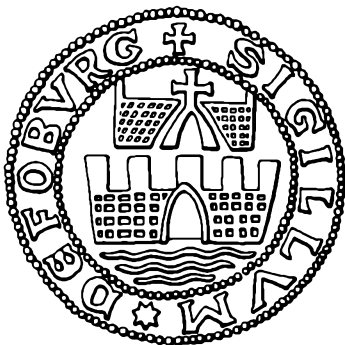
FAABORG

ROBERT EGEVANG · NATIONALMUSEET

ROBERT EGEVANG

Det gamle Faaborg

NATIONALMUSEET

Redaktion: Henning Dehn-Nielsen

Lay-out: Jens Lorentzen

Tegninger: Niels-Holger Larsen

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

Copyright © Nationalmuseet, København 1976

ISBN 87-480-0115-5

I samme serie er udkommet:

Robert Egevang: Det gamle Rønne, tysk udgave: Das alte Rønne.

Robert Egevang: Det gamle Svaneke, tysk udgave: Das alte Svaneke.

Robert Egevang: Det gamle Ebeltoft, tysk udgave: Das alte Ebeltoft.

Robert Egevang: Det gamle Helsingør, engelsk udgave: Old Elsinore, tysk udgave: Das alte Helsingör, svensk udgave: Det gamla Helsingör.

Robert Egevang: Das alte Faaborg.

Hermed trykt i 56.000 eksemplarer.

Under forberedelse:

Robert Egevang: Det gamle Sæby, tysk udgave: Das alte Sæby.

Robert Egevang: Det gamle Ærøskøbing, tysk udgave: Das alte Ærøsköbing.

I 1974 udsendte Nationalmuseets 2. afdeling publikationen »Historiske Huse i Fåborg, bevaringsplan for Fåborg Købstad«. Samtidig tinglyste Faaborg kommunalbestyrelse bevarende bestemmelser på alle de ejendomme, som er medtaget på kortet side 24 i nærværende bog. Disse foranstaltninger blev gennemført for at sikre bebyggelsen i den gamle bydel mod skæmmende om- eller tilbygninger. Denne bog er blevet til på grundlag af de arkivundersøgelser, der var nødvendige for at udarbejde »Historiske Huse i Fåborg«, men naturligvis har jeg også benyttet den fortrinlige »Faaborg By's Historie I-II« som Aage Fasmer Blomberg udgav i 1955-56. I øvrigt henvises til litteraturfortegnelsen bag i bogen. Jeg skylder cand.mag. Ole Mortensøn, Faaborg, og min medarbejder på Nationalmuseet, stud.mag. Jens Fleischer, tak for god hjælp under bogens udarbejdelse. Jens Fleischer har blandt andet ydet hjælp ved udredningen af bygmesterfamilien Langs virke i Faaborg.

Forsidebilledet gengiver Holtegade. I baggrunden »smedehusene« (fot. Lars Erik Bruun). Seglet på titelbladet er Faaborg bysegl, 1564 (tegning: Thora Fisker).

Indhold

Forord	5
Træk af Faaborgs historie	7
Vandring i det gamle Faaborg	21
Kort	24
Byggemestre og byggeskik	93
Ordforklaring	93
Supplerende læsning	96

Forord

Få byer har så smuk en beliggenhed som Faaborg. På alle sider er den omkranset af det milde, sydfynske bakkelandskab, hvis skønhed er prist af de fynske malere og i Carl Niensens musik. Oplevelsen af landskabet stiller store forventninger til byen, men man bliver ikke skuffet. Faaborg er endnu en virkelig dejlig by. Indfaldsvejen mellem de lave huse ad den let svungne Vestergade og frem til den runde åbning i byporten, hvorindenfor de gamle købmandsgårde ligger, finder man næppe magen til i Danmark. Har man blot én gang tilbagelagt denne strækning, ved man hvad det vil sige at komme til *købstaden*.

Denne bog er skrevet for at give læseren en fornemmelse af, hvilke kvaliteter Faaborg har bevaret i bygnings- og miljømæssig henseende. Til støtte for skildringen er især benyttet ældre billeder, men ser man godt efter på de gamle fotografier, vil man opdage, at Faaborg har ændret sig en del i de sidste 50 år. Det er for så vidt i orden, for en by er ikke – og må ikke være – et museum, som ikke må udvikle sig. Men de forandringer en by underkastes bør foretages bevidst og på en sådan måde, at den ikke skæmmer sig.

Den 31. august 1931 skrev daværende direktør på Nationalmuseet, dr. M. Mackeprang, i Faaborg Avis et læserbrev i anledning af, at et gammelt hus ved Vesterport var truet af nedrivning: »I de halvhundrede år, jeg har kendt Faaborg, er den jo nok blevet større, men desværre ikke kønnere. Det ene efter det andet af dens gode 18. århundredes huse er blevet nedrevet eller skamskændet ved ombygning, den ene efter den anden af dens maleriske, hyggelige gader og gadebilleder er blevet ødelagt eller har fået pletter, der bryder dens charme«. Dr. Mackeprang holdt af Faaborg som få, og det gjorde ham ondt, når byen blev misrygtet af »unænsomme hænder«.

Meget er gået tabt i Faaborg, men umistelige værdier er endnu tilbage, blandt andet fordi et fremsynet byråd – som et af de første i Danmark – allerede i 1950'erne begyndte et bevidst bevaringsarbejde. Gid dette arbejde fortsat må bære frugt til glæde for dem, der kommer efter os.

Vesterport har siden middelalderen været adgangsvejen til den gamle købstad. Her måtte man tidligere standse op og betale accise af varer, der skulle føres ind i byen. Huset til højre i billedet er den bygning, som dr. Mackeprang omtaler i forordet (fot. 1877, Nationalmuseet).

Træk af Faaborgs historie

Faaborg
i middelalderen

Faaborg nævnes første gang i et dokument fra 1229, da Valdemar Sejrs forærer byen til sin svigerdatter Eleonore af Portugal. Det er måske en lidt mærkværdig entre at gøre i historien, men byen er nu ældre. Sandsynligvis fik Faaborg tildelt købstadsrettigheder i 1200-årenes begyndelse. På det tidspunkt var byen med andre ord blevet så stor, at man kan tale om en egentlig bydannelse, hvorfra der er drevet handel med omverdenen. Hvad der var gået forud for privilegierne og hvornår de første beboere har slået sig ned ved fjorden, ved vi intet om, men det er næppe forkert, hvis vi antager, at Faaborg har udviklet sig i takt med de bydannelser, der fandt sted i 1100-årene på den anden side havet i Nordtyskland. Bosættelsen af slaviske folkeslag i de tyske Østersøprovinser gav muligheder for afsætning af fynske landbrugsprodukter, og i Faaborg fik man en bekvem udskibningshavn for korn og kvæg.

Faaborg var anlagt et gunstigt sted. På prospektet fra 1670 (side 8) ser man, at byen tidligere lå på en landtunge, omgivet af vand. Nederst er fjorden og til højre ligger Sundet, om hvilket Peder Hansen Resen oplyser, at der er tale om »en fersk sø kaldet Sundet, hvorudi skibe og skuder i fordom tid sig kunne indlægge«. Sundet blev udtørret under 2. verdenskrig, men der er ingen tvivl om, at den situation projektet gengiver i 1670, i hovedtrækkene viser, hvordan Faaborg har taget sig ud i middelalderen.

Oprindelsen til bynavnet har ofte været diskuteret, og mange lærde forslag er fremsat. Forstavelsen »Faa« er muligvis dannet af »foa«, der betyder ræv, men det er usikkert og egentlig ikke særligt væsentligt. Anderledes vigtigt er det at få afklaret det sidste led »borg«. Er byen vokset op omkring et middelalderligt voldsted, som skulle yde beskyttelse mod fjendtlige angreb? Heller ikke det kan vi udtale os om, eftersom de skrevne kilder intet har at berette om et borgkompleks, ligesom der ikke ved arkæologiske undersøgelser er fundet spor efter et voldsted.

Faaborgs
befæstning

På Klinten ved Dyreborg har stået et vagttårn, som skulle sikre det smalle farvand mellem Bjørnø og Horneland,

Peder Hansen Resens
 prospekt over Faaborg er
 udført omkring 1670 og
 indgår i hans store topo-
 grafiske værk »Atlas Da-
 nicus«. Kobberstikket giver
 mange værdifulde oplys-
 ninger om byens placering
 og dens udstrækning.
 De vigtigste bygninger
 såsom kirken, Klokketårnet,
 Vesterport og Horne kirke
 (i nederste hjørne) er sik-
 kert temmelig præcist tegnet.
 Derimod skal man ikke
 fæste lid til de øvrige byg-
 ningers udseende. Husene
 er kun tegnet for at
 angive et gadeforløb.
 Gadernes placering svarer
 sikkert til de faktiske for-
 hold, men i 1670 har de
 næppe været så brede,
 som Resen har tegnet dem
 (Det kongelige Bibliotek).

1. den Helligaands kirche Jordum
hellig tabbe Klofter.
2. St. Anne Kirche Taarn.
3. Smaasorgens Selskabs
4. Rindes St.
5. Høst.
6. Vester gade.
7. Tjørnegade.
8. Torst gade.
9. Brostredet.
10. Støtter Stredet.
11. Smaasorgens Stredet.
12. Lappe huse Stredet.
13. Kaard gade.
14. Cyndian Stredet.
15. Torst gade.
16. Offer gade.
17. Skippers Strade.
18. Sønder gade.
19. Tomfru Logen.
20. Bismøllen.
21. Skibbroen.
22. Langes mølle.
23. Høstammen om eller kaldes Dugden.
24. Et stort St. Anne's kirche i det gamle
Stads og Broen i Jordum hyl igjennem
1670.
25. Høst St. Oloffe.
26. Høst St. Oloffe.
27. Høst St. Oloffe.
28. Høst St. Oloffe.
29. Høst St.
30. Høst St.
31. Høst Kirche som ligger ved Høst St.

og det er rimeligt at antage, at rundkirken i Horne har tjent som forsvarsværk i middelalderen. I 1200-årene er også Faaborg blevet befæstet, men af den vold og grav, som tidligere har omgivet byen, er der intet synligt tilbage. I byseglet (se på bagsiden af denne bog) er gengivet en port med skydeskår og en kirke med kors over, der må hentyde til Vesterport i en ældre skikkelse og Helligånds-kirken eller Sct. Nikolaj kirke ved Klokketårnet. Den nuværende byport er fra 1400-årenes slutning, men det er troligt, at der tidligere i middelalderen har været en muret port, der har dannet byens grænse mod vest og som har været et led i befæstningsanlægget. Uden at vi har sikker viden derom, må vi forestille os, at der fra Vesterport er gået en vold og en grav ned til fjorden. Uden for porten har en træbro ført over graven, hvoraf der blev fundet rester ved en udgravning i 1929. Det videre forløb af volden og graven, fra Vesterport og uden om byen, blev delvis fastlagt ved en udgravning i efteråret 1976, som Nationalmuseet foretog på grunden bag det gamle bryggeri mellem rådhuset og Vestergade 10. To lange søgegrøfter blev gravet i terrænet, og i de jordvægge, der herved fremkom, trådte voldgravens profil tydeligt frem. Det viste sig, at graven har været 8–9 meter bred og ca. 3,5–4 meter dyb. På gravens bund havde der i løbet af middelalderen aflejret sig en del dynd, som foruden slam indeholdt rester af grene og blade samt knogler af heste, køer og svin. Endvidere fremkom en række nedrammede pæle, som var anbragt omtrent i gravens midte. Det var imidlertid ikke muligt at fastslå, om pælene var rester af et palisadeværk, idet udskridninger i søgegrøfternes vægge gjorde det vanskeligt at fastslå alderen på pæleværket. Undersøgelsen viste, at fra Vesterport har volden strakt sig et lille stykke nord på op ad nuværende Nørregade, for snart at svinge mod øst og gå tæt forbi det nye rådhus. Hvilken retning fæstningsværkerne herfra har taget, er det vanskeligt at udtale sig om, da der ikke foreligger nogen undersøgelser, men alt taler for, at volden er fortsat hen imod Klostergade og Klerkegade, hvor den har fået forbindelse med Sundet. Dette forløb sandsynliggøres af, at volden ved denne placering får det korteste forløb, samtidig med at hele det gamle

Faaborg på landtungen beskyttes. Endelig er der grund til at bemærke, at man på bykort, der blot er en snes år gamle, kan aflæse forløbet ved at følge det gennemgående matrikelskel fra det nye rådhus og op til krydset Klostergade–Klerkegade. Ved rådhusets opførelse og Mellemgades forlængelse er dette gamle matrikelskel i nogen grad udvisket, men på kortet side 24 i denne bog er den del af skellet, som endnu er bevaret, trukket op med en lidt tykkere streg, som altså angiver den middelalderlige volds forløb frem til Sundet.

Foruden Vesterport har der i middelalderen været en Nørreport, som har stået i Klostergade, og en Østerport ved Østergades udløb i Banegårdspladsen. Derimod hører Holkeporten, Strandporten og Jomfruporten senere tider til.

Sct. Nikolaj kirke

Der er næppe tvivl om, at det er området omkring Holkegade–Torvet–Adelgade, som tidligst er blevet bebygget. Østergade er først på et senere tidspunkt blevet udbygget i hele sin længde, og man skal ikke mange århundreder tilbage i tiden for at finde Grønnegade optaget af kål- og humlehaver. En kirke fik byen omkring 1250, da Sct. Nikolaj blev opført på en grund mellem Østergade og Adelgade. Kirken blev imidlertid revet ned en snes år efter reformationen i 1530'erne, og kun Klokketårnet, der var opført som kirketårn omkring 1475, blev stående tilbage på kirkegården, som man kan se det på prospektet side 8. Inden nedrivningen havde borgerne fået overladt Helligåndskirken, som tiggermunke havde opført i årene efter 1478 som led i et klosteranlæg. Den nye kirke lå ganske vist et lille stykke uden for byen, men da reformationen fordrev munkene, ønskede kongen at bytte med Sct. Nikolaj kirke.

Byens styre

Det var kongen der ejede de arealer, hvorpå Faaborg voksede op. Derfor var byen nødsaget til at betale skatter og afgifter til kongen. En foged, der senere fik titel af borgmester, skulle inddrive de skyldige beløb samt holde justits i byen. Til at bistå borgmesteren var valgt et råd, som også dømte på bytinget og i rådstueretten, der vistnok fra ældste tid har holdt til på Torvet eller i dets umiddelbare nærhed.

Efterhånden som Faaborg udviklede sig, skulle byens styre naturligvis også skaffe penge til dækning af de fælles udgifter, såsom gadernes renholdelse, aflønning af vægter, vedligeholdelse af rådhuset, reparation af anløbsbroen etc. Selv om det var små beløb, det drejede sig om, er Faaborgs historie alligevel indtil nyeste tid præget af ustandselige skænderier om pengenes anvendelse og af hjerteskrærende ansøgninger fra selv velstående borgere, der søgte om fritagelse fra snart den ene og snart den anden skat, hvor lille den end måtte være.

Erhverv

Hvordan livet har formet sig og hvorledes byens udvikling har været i de første århundreder af dens eksistens, er vi uden nogen særlig viden om. Kirken og klostret har vi en del oplysninger om, men ellers må vi forestille os Faaborg som en meget lille by, hvor nogle hundrede indbyggere har ernæret sig af fiskeri, handel, håndværk og landbrug. Der er grund til at tro, at fiskeriet tidligere var en noget vigtigere biindustri, end det har været tilfældet i det sidste par hundrede år. Det var imidlertid handelen, som gav byen status af købstad og som bidrog til dens velstand. Det var især korneksporten, der i vid udstrækning gik til Nordtyskland og hertugdømmerne, som Faaborg-købmændene kunne tjene på. Det var en udpræget spekulationshandel, da priserne kunne være stærkt svingende, men tilførslerne til Faaborg har formentlig været stadig stigende gennem middelalderen, efterhånden som den gode sydfynske muld blev opdyrket.

Håndværkerne har først og fremmest leveret varer til byens borgere og omegnens bønder. Eksport har der næppe været tale om i større omfang, om end vi fra senere tid ved, at Faaborg-håndværkere opsøgte fremmede markeder for at finde afsætning for deres skotøj, potter, huder etc.

Uden for byen lå bymarken, som var delt op i vange og agre. Yderst lå fælleden, hvor kreaturerne græssede. Borgerne havde hver deres andel i bymarken, som helt fra middelalderen af, og til ind i forrige århundrede, forsynede husholdningerne inde i byen med brød, kød og øl.

Kobberstik af Johan Jacob Bruun fra 1792. Byen ses fra øst. I forgrunden Sundet, som tegneren imidlertid har gengivet med bymark og fællede.

Krig

Efter reformationen i 1530'erne kom en række nye institutioner til byen, heriblandt latinskolen. Samtidig blev fattigforsorgen og hospitalsvæsenet så småt lagt ind under byens styre. Det hænger sammen med nedlæggelsen af klostret, der hidtil havde taget sig af den sociale forsyning. Alt det nye, byen skulle tage sig af, betød naturligvis højere skatter, men det var alligevel for intet at regne i sammenligning med de byrder, der blev lagt på Faaborg under de mange krige, som Danmark blev blandet ind i i 15-, 16- og 1700-årene. Værst var Karl-Gustavkrigene 1657–60. Svenskerne kom sydfra op gennem Sønderjylland, gik over det islagte Lillebælt, hvorfra en del af hæren blev sendt til Faaborg, for at byen kunne sørge for indkvartering og forplejning. Borgerne blev udplyndret og mange gårde afbrændt. Faaborg må have set forfærdelig ud, da soldaterne drog bort, men der blev kun levnet beboerne en kort stund til oprydning og genopbygning, før danske og hollandske tropper slog sig ned i byen. Svenskerne havde været et dyrt bekendtskab, men alligevel kostede danskerne og hollænderne Faaborg langt større summer. Også denne besættelse fik en ende, men blot femten år senere var den gal igen, da Danmark søgte at generobre de skånske provinser. Denne gang undgik man besættelse, men skattetrykket steg enormt og de stakkels borgere var dybt fortvivlede.

Brande

I 1672, 1715 og 1728 blev Faaborg hjemsøgt af store bybrande, som kostede byen henved 100 gårde og huse. Efter den sidste brand var kun få bygninger mere end 50 år gamle. Brandene har medvirket til, at vi nu har hele gader bevaret, for eksempel Holkegade, som har et enhedspræg, fordi bebyggelsen er opført nogenlunde samtidig. Det kan vi glæde os over i dag, men det er nok tvivlsomt, om beboerne i 1730 har set på gaden med samme øjne.

Men selv om hele kvarterer lå øde hen efter brandene, er der siden 1600-årene – eller formentlig helt tilbage fra middelalderen – sket forbavsende få ændringer i gadenettet i Faaborg. Til trods for at brandene gav muligheder for at udlægge nye gader eller regulere de eksisterende gader, har man undladt dette og genopbygget på de gamle – en gang udlagte – grunde. Det fremgår af prospektet side 8, der som nævnt er fra 1670, altså fra et par år før den første store brand. Prospektet viser os Faaborg set fra et sted ude over fjorden.

Som omtalt er byen næsten omgivet af vand. Forneden fjorden, til højre Sundet og øverst bydammen. Til venstre i billedet fører Hvedholm- og Assensvejen ind til Vesterport, mens landevejen nordpå deler sig ved Langs Mølle (ved nuværende Lagonis Minde) i en Odensevej og en Nyborgvej. Den sidste udfaldsvej fra byen ses nederst til højre, hvor Svendborgvejen udgår fra indsnævringen ved Sundet. En lille bygning ved snævringen viser, at her lå Østerport i 1670.

Bebyggelsen ligger tæt på landtungen og grænsen mellem land og by er skarpt markeret. Kun Helligåndskirken er placeret i en vis afstand fra den øvrige bebyggelse. Det skyldes måske, at kirken er bygget op omkring et ældre helligåndshus, der muligvis har fungeret som en Sct. Jørgensgård, hvor spedalske kunne isoleres i en vis afstand fra byens borgere. Middelalderens volde og grave er sløjft på Resens prospekt, og man må forestille sig, at bygrænsen er markeret med et gærde eller stakit.

Inden for Vesterport ligger Vestergade, som fortsætter over i den tyndt bebyggede Grønnegade. Det er kun strækningen frem til Feltens Rist ved kirkegården, der kaldes Grønnegade i 1670, idet det sidste stykke ned til Østerport

betegnes Lappehusstræde. Siden hen fik denne gade navnet Sundstræde, som i 1879 ændredes til Grønnegade. Også gaderne omkring kirken har andre navne end i dag. Klostergade, som fører fra Grønnegade til Lagonis Minde, hed dengang Nørregade, og det var her man fandt Nørreport, eller Klosterporten som den hed i daglig tale. Nuværende Hospitalsstræde hedder i 1670 Klosterstræde, og kun Feltens Rist, som går fra Grønnegade til kirkegården, bærer samme navn. I kirkegårdens ene hjørne finder man skolebygningen.

I 1670 hed den lille stump gade mellem Vestergade og Torvegade, hvor apoteket nu ligger, Korsgade. Først senere får gaden navnet Mellemgade. Torvegade var lidt længere end nu, idet Holkegade dengang kaldtes Torvegade. Først i 1688 nævnes Holkegade i kilderne. Midt på Torvet ses »kagen«, hvor tyveknægte og andet pak blev straffet. Rådhuset ses at ligge på sin nuværende plads, men bygningen, der blev nedrevet i 1750'erne, vender gavlen til Torvet og langsiden til Torvegade. Bag rådhuset går Skipperstræde (nu Strandgade) ned til skibsbroen, hvorfor gaden da også af og til kaldtes Skibsbrostræde. For enden af gaden ses en af byportene.

Fra Torvet udgår Østergade og Søndergade, som nuværende Adelgade dengang kaldtes. Mellem de to gader knejser Klokketårnet midt på kirkegården. Tegneren kalder tårnet Sct. Anna tårn, til hvem kirken altså også må have været indviet. Sædvanligvis kaldte man den gamle sognekirke Sct. Nikolaj kirke.

Ved anløbsbroen har tegneren anbragt fem handelsskibe, for derved at minde om handelens betydning for Faaborg, og i prospektets ene hjørne er bragt en tegning af Horne kirke. Man skal måske ikke fæste al for megen lid til de enkelte detaljer på bykortet, men det giver alligevel en ganske god fornemmelse af, hvor velbevaret hovedstrukturen i Faaborg er. Bortset fra Mellemgades forlængelse ved det nye rådhus, er forandringerne forbavsende få. Der er for så vidt intet i vejen for, at man i dag – 300 år efter at Resen tegnede sit kort – kunne gå på byvandring i Faaborg med det gamle kort i hånden. Det vidner på en måde om de kvaliteter Faaborg endnu besidder.

Fremgang for handel

De tre bybrande omkring 1700 medførte som sagt en fornyelse af byens bebyggelse, men det betød også, at der ikke blev råd til at investere i handel og skibsfart. I perioden fra omkring 1650 og frem til 1800 udvikler Faaborg sig uhyre langsomt. Det er som om byen er gået i stå. Blandt dens små tusind indbyggere udviser kun få initiativ til at hævde byen i konkurrencen med de øvrige fynske købstæder. Det var først og fremmest kapital det skortede på, penge til at købe bøndernes korn, kvæg og fedevare og penge til at opbygge en handelsflåde for, som kunne transportere varerne til Nordtyskland, hertugdømmerne, Norge og København.

I midten af 1700-årene var der nogen fremgang at spore. En overgang havde Faaborg det største antal skibe blandt Fyns byer, og skipperne vovede sig nu til både Vesteuropas og Middelhavets havnebyer, samtidig med at de varetog den traditionelle fart over Østersøen. Opblomstringen blev imidlertid relativ kortvarig, og livet fortsatte sin trælse, fattige gang i byen. Der var langt mellem festlige begivenheder, men skete der endelig noget ud over det sædvanlige, forberedte man sig grundigt, som for eksempel i 1750, da Frederik 5. meldte sin ankomst til Faaborg. Måneder i forvejen gik man i gang med at planlægge det fornemme besøg. Brolægningen blev lagt om og jordvejene blev planeret, så monarkens karosse ikke risikerede at synke dybt i muddret. Alle møddinger blev kørt uden for byen, og Vesterport blev gjort i stand, så kongen og hans følge ikke blev udsat for at få løse sten i hovedet. Fire spillemænd blev hentet til byen fra Nyborg, og i god tid inden besøget ankom en sergent, som kunne lære borgerne de rette geværgreb og undervise i eksercits. Alle skulle møde op i deres bedste klæder, renvaskede og med pudret hår og paryk. Lørdag den 27. juni 1750 var ifølge kalenderen syvsovernes dag, men ikke i Faaborg, da alle måtte tidlig op for at træffe de sidste forberedelser, inden kongen senere på dagen ville lægge til ved anløbsbroen. Besøget blev i øvrigt kort, for den kongelige rundrejse i det sydfynske fortsatte straks efter ankomsten til Svendborg og Tåsinge, men man må da håbe, at kongen har nydt synet af de eksercerende – og renvaskede – faaborgensere.

Maleri af J. Rach og H. H. Eegberg fra 1750. Byen ses fra vest. I forgrunden underholder en borger en dame ude i marken. Billedet gengiver byens udseende, som Frederik 5. lærte Faaborg at kende under det hastige besøg d. 27. juni 1750 (Nationalmuseet).

Men det blev snart trist hverdag igen. Især 1760'erne og 80'erne var strenge år for Faaborgs købmænd, og når der var stilstand her, mærkedes det ud i alle byens hjem. Poul Kinafarer var i disse år en af de få, som kunne skabe sig en formue ved købmændskab. Men trods de dårlige konjunkturer var det alligevel på denne tid, at fundamentet blev lagt til handelshusene Voigt og Ploug, der mere end nogen andre skulle komme til at præge Faaborg frem til 1850. Huset Voigt blev grundlagt i 1775, da den tidligere foged på Hvedholm, Christian Voigt, tog borgerskab som købmand, efter at han året før havde ægtet en rig købmandsenke fra slægten Erreboe. Det blev imidlertid sønnen, som i første halvdel af 1800-årene drev firmaet frem til at blive en af de betydeligste virksomheder i Faaborg. Grovvarehandelen med bønderne og transporten på egne skibe gav beskæftigelse til mange faaborgensere. Ligeledes blev Huset Ploug i Vestergade 10 en stor arbejdsplads fra omkring

**Faaborg strandkvarter
1843, tegnet af maleren
Jens Peter Møller, der var
født i Faaborg i 1783
(Kobberstiksamlingen).**

1770, da agent Jørgen Ploug tog fat. Sønnen Simon Hempel Ploug og dennes søn Jørgen Ploug fortsatte i den gamle agents fodspor. Tømmer, korn og fedevareer passerede i stadigt større omfang byens pakhuse, indtil firmaet gik fallit i 1850. Men da stod andre, for eksempel agent Lagoni, klar til at udnytte den for Faaborg så vigtige kornhandel.

Byen vokser

I 1801 havde Faaborg 1061 indbyggere, et tal der blev fordoblet i de følgende 30 år. I 1880 var indbyggerantallet oppe på 3476. Tilvæksten skyldtes ikke alene et stigende fødselsoverskud, men især en betydelig indvandring fra blandt andet hertugdømmerne. I 1800-årenes begyndelse udgjorde jøderne 5 pct. af byens befolkning, og en overgang var Faaborg den fynske by, som husede flest jøder.

Kornhandelen toppede i 1863. Samtidig brændte agent Lagoni brændevin som ingen sinde tidligere i byen. 900.000 potter om året. Det var også på den tid, at det gamle byområde blev sprængt. Den afgift, som i århundreder skulle

Udsigt fra Klokketårnet omkring 1895. I forgrunden ses Torvet med pumpen og rådhuset. I baggrunden Hornelands kyst (Nationalmuseet).

betales af alle varer, der førtes til byen, blev ophævet, og portene – med undtagelse af Vesterport – blev revet ned, mens bygærdet formentlig gav brændsel til ovnene. Der var ikke længere plads til flere beboere i den gamle bykerne, så nye kvarterer skød op i omegnen, og det var også her, at den nye industri, der kom til byen fra omkring 1850, fandt plads. For eksempel anlagdes i 1850'erne to jernstøberier ved Lagonis Minde, ligesom der blev øget aktivitet på havnen. Allerede i 1840'erne havde fremsynede borgere – for eksempel agent Jørgen Ploug – forsøgt at forbinde Faaborg med en jernbane til Odense. Det var disse mænds tanke, at varer og gods fra Fyn og Sjælland skulle fragtes ad jernbanen over Faaborg til de nyåbnede jernbaner i Nordtyskland, som udgik fra Kiel og Lybeck. Men Faaborg fik ikke nogen jernbane den gang. Først i 1880'erne åbnedes den første forbindelse med Ringø. Og da var det for sent. Jernbanen fik aldrig den betydning for Faaborg, som nogen havde forestillet sig. De andre fynske byer, først og

fremmest Odense og Svendborg, havde da fået et stort forspring, hvad handel og industri angik, så det var ret få nye virksomheder der søgte til byen.

Faaborg i dag

I dette århundrede har enkelte virksomheder udviklet sig til relativt store foretagender. Det gælder for eksempel Jernvirke, svineslagteriet og tapetfabrikken, men hertil føjer sig en lang række mindre virksomheder i byens nye industrikvarter. Men Faaborg bærer især præg af handelen i detailledet, da byen har et nok så stort opland at forsyne. Endelig spiller turismen en ikke ringe rolle, for hvem vil ikke gerne besøge denne milde, fynske by med de mange gamle huse, Klokketårnet og Vesterport.

Holkegade 1908. Til venstre smedehusene med en fin lygte på hjørnet. Den hvide gavl på ejendommen Holkegade 3 har siden hen fået tjæret tømmeret, men ellers er der ikke foretaget nogen ændringer i dette dejlige gadebillede (fot. M. Mackeprang, Nationalmuseet).

Vandring i det gamle Faaborg

Holkegade

En vandring i det gamle Faaborg kan for så vidt tage sit udgangspunkt et hvilket som helst sted i byen, men hvorfor ikke starte i Holkegade, hvor herlighederne er helt koncentreret. Der er nemlig ikke mange gader i Danmark, der kan sammenlignes med denne, som i fuldt mål rummer købstadens idyl. Har man først stiftet bekendtskab med Holkegade, finder man det helt naturligt, at Det kongelige Teater i 1945 benyttede strædet som ramme om forestillingen »Henrik og Pernille«. Husene stammer fra Holbergs tid, og det gør mindre, at baggrund og sidekulisse er pragtfuldt fynsk bindingsværk og ikke københavnske borgerhuse.

Holkegade har navn efter den holk eller brønd, som fandtes her indtil slutningen af forrige århundrede og hvor kvarterets beboere hentede vand til husholdningen. Mod stranden var gaden spærret af en byport. Lignende porte fandt man fem–seks andre steder i byen, men i modsætning til den bevarede Vesterport, der er opført i munkesten, var de andre porte simple stakitporte. I lange perioder var porten ved Holkegade stænget, så trafikken til havnen måtte ad Strandgade.

Smedehusene Holkegade 2

Smedehusene kaldes de to maleriske huse i bunden af gaden, selv om den gamle smedie nu er nedlagt og essen slukket. Navnet stammer fra tiden efter 1863, da smedemester Rasmus Rasmussen købte begge ejendomme og installerede smedie i mellembuset. De to små forhuse er opført efter bybranden i 1728, da hele kvarteret omkring Holkegade blev lagt i aske. Oprindeligt var det to selvstændige ejendomme med hver sin bygherre, men alligevel blev der en helhed over stedet. Over indgangsdøren til huset, der ligger med langsiden til Holkegade, kan man læse på inskriptionen, at »Anno 1730 d. 16. februar ved Guds hjælp og kongens nåde er dette hus opbygget af ærlige og velagte S. L. S. (Simon Lauritzen) og kære hustru K. O. D. – Soli Deo Gloria (Alene til Guds ære)«. Hvad Gud har hjulpet til med i denne konkrete sag, ved vi ikke. Kongens nåde var derimod mere håndgribelig. Han gav

nemlig toldfrihed i ti år for det tømmer, som de brandlidte havde behov for ved genopbygningen efter branden.

Dørhammeren blev genopsat ved en restaurering, som arkitekt H. H. Engqvist med støtte fra Faaborg-fonden stod for i 1949–50. Ved den lejlighed blev det A-fredede bygningskompleks grundigt gennemgået, men alligevel har den nuværende ejer måttet investere betydelige beløb i vedligeholdelsen. Men de fine resultater, der er opnået, ser man tydeligt i dag.

Holkegade 5–11

Inden museet og apoteket tages nøjere i øjesyn, bør man slå et lille smut ned i den del af Holkegade, som fører til havnen. I strædets venstre side findes i dag en række forskelligartede huse, præget af senere tiders ombygninger og tilpasset hver ejers individuelle smag. Men oprindeligt var de opført som en helhed af glarmester Frederiksen og snedkermester Petersen i 1857. Tilladelsen til byggeriet blev den gang givet på betingelse af, at gavlen mod Havnegade blev skråt afskåret – formentlig af hensyn til trafikken(!) – samt at facaderne mod Holkegade blev opført i grundmur. Så måtte resten gerne være i »simpelt« bindingsværk, for det kunne man alligevel ikke se fra gaden. Den lange bygning opdeltes i fem selvstændige boliger, hvoraf endelejlighederne blev lidt større end de øvrige. De små boliger blev hurtigt solgt efter opførelsen, da der var bolignød i Faaborg. Forhåbentlig har Frederiksen og Petersen tjent godt på foretagendet, for det var ganske nydelige huse, de havde præsteret. Husene var ens, da de første ejere flyttede ind, men der gik ikke lang tid, før hver bolig fik sit eget præg. Det er for så vidt i orden, men i dag kan man alligevel ikke lade være med at glæde sig over, at nr. 7 har bevaret det for datiden så karakteristiske bånd under vinduerne, og at dørene i nr. 7, 11 og Havnegade 16 sikkert er helt originale.

Holkegade 3

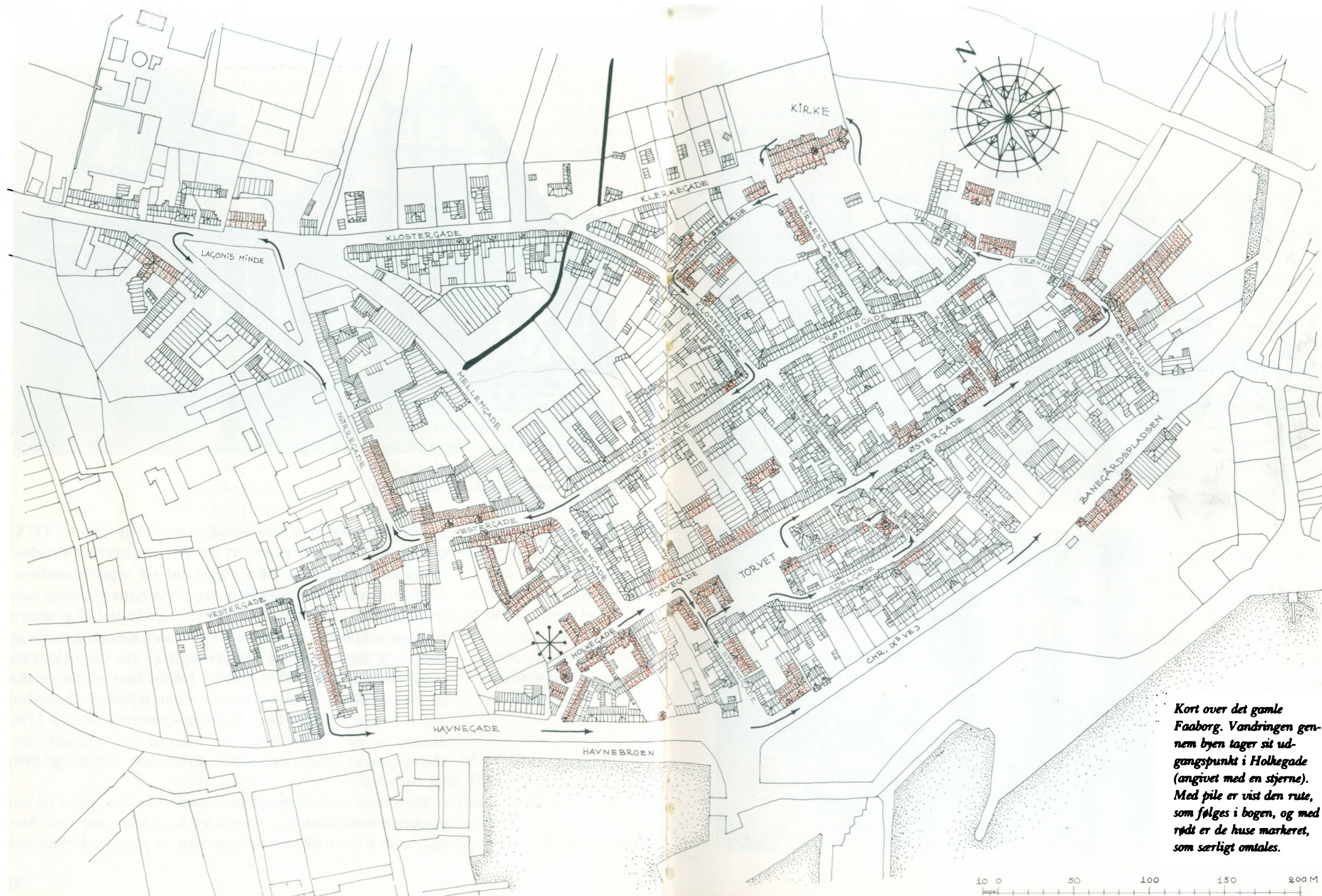
Men tilbage til den virkelig gamle del af Holkegade, til karnaphuset i nr. 3. I begyndelsen af 1700-årene byggede den rige købmand og reder Jens Lauridsen Erreboe sig på dette sted en prægtig købmandsgård med gadehus, bagbygninger og pakhús. Alt var i bindingsværk, og det var

*Smedehusene fotograferet
år 1900. Mon ikke det er
smeden, der har taget
opstilling foran sit hjem
(fot. Hude, Nationalmuseet).*

måske grunden til at hele ejendommen få år efter – i 1715 – gik op i lys lue. Vi tror det, for det var netop i Erreboes stråttækte pakhus, at ilden brød ud en septemberaften i 1715. Inden det var blevet morgen, var hans ejendom sammen med 19 andre huse og gårde brændt ned til grunden. Skaden stod købmanden i 5000 rigsdaler, dengang en meget betydelig formue, men hans ressourcer var tilsyneladende uudtømmelige, for få år inden havde han mistet et skib til en værdi af 1200 rigsdaler under sejlads i Østersøen. Men de var stærke disse Faaborg-købmænd, som i 1700-årenes første halvdel lagde grunden til den velstand, der i slutningen af århundredet kom til at sætte sit tydelige præg på byen.

Men man aner alligevel, at disse ulykker har taget på den mægtige købmand, for kort efter branden døde han. Men inden det kom så vidt, nåede han at skænke kirken den

Kort over det gamle Faaborg. Vandringen gennem byen tager sit udgangspunkt i Holkegade (angivet med en stjerne). Med pile er vist den rute, som følges i bogen, og med rødt er de huse markeret, som særligt omtales.

10 0 50 100 150 200 M

lysekrone, som den dag i dag hænger i nordre sideskib. Tilbage sad enken Maren Pedersdatter og hun tog ufortrødent fat på at genopføre gården i Holkegade. Resultatet af hendes anstrengelser ser vi i dag. Til trods for, at huset er over 250 år gammelt, fremtræder det i fornemste skikkelse, ja ret beset er gården vel et af Faaborgs fineste bygningsværker. Den dominerende karnapudbygning springer frem i gaden og giver huset et både hyggeligt og fornemt udtryk. Oprindeligt stod alle facader i bindingsværk, men i slutningen af 1800-årene blev gadefacaden overpudset, underste etage kvaderpudset, men med bevarelse af stokværkfremspringene mellem etagerne. I øvrigt står bygningen stort set uændret siden opførelsen. Forhuset og det dermed sammenbyggede sidehus er naturligvis fredet i klasse A.

Den gamle Gård Holkegade 1

Også nabogården, Holkegade 1, kaldet »Den gamle Gård«, er opført umiddelbart efter branden i 1715, formentlig for tolder Peder Halck, der kom til Faaborg i 1719. Indtil da havde han været lakaj hos prinsesse Sofie Hedvig, og det var takket være sine forbindelser ved hoffet, at han fik jobbet som tolder i Faaborg. Det er ikke fordi denne stilling i sig selv gav de store indtægter, men der var gode mulig-

«Opgang til telefonstationen» står der på skiltet til venstre for den fine indgang til Holkegade 1, «Den gamle Gård» (foto 1908 af M. Mackeprang, Nationalmuseet).

Holkegade 1, »Den gamle Gård«, og Holkegade 3 fotograferet i 1908. Gaden har ikke forandret sig stort siden da, men man bemærker, at »Den gamle Gårds« bindingsværk er overhalket og at Holkegade 3 allerede på det tidspunkt har fået sin facade overpudset. Det klæder egentlig begge bygninger (fot. M. Mackeprang, Nationalmuseet).

heder for at skaffe sig noget ekstra. Blandt andet vides det, at han havde anpart i nogle skibe, som var hjemmehørende i byen og som især fragtede korn til Nordtyskland og Norge.

Da Halck kom til Faaborg, giftede han sig snart efter med borgmesterens datter, hvorefter han tilsyneladende tog fat på opførelsen af gården i Holkegade. Næppe var han imidlertid flyttet ind, før han i 1725 afgik ved døden. Enken blev boende i gården i en del år, men dens storhedstid kom først fra 1760'erne, da den ene store købmandsslægt efter den anden var i besiddelse af stedet. Den første købmand var Christen Erreboe, der drev en betydelig handel og havde flere skibe i søen. Den gamle Gård havde han købt af sin svigersøn, herredsfoged Adrian Becker, men snart efter indflytningen opgav han handelen for at nyde sit

otium. Han døde i 1776. I 1797 erhvervede den højt estimerede agent Jørgen Ploug gården for at hvile ud efter et særdeles virksomt livovre i Vestergade 10. Men han døde kun tre år efter indflytningen, hvorfor det i stedet blev hans enke Barbara Kirstine Hempel, som frem til 1826 fik glæde af ejendommen. Det var i hendes tid, at det lille velformede lysthus med svejftet tag blev opført nede i haven. Det bedre borgerskab fik i disse år øjnene op for naturens lyksaligheder. Herfra kunne man nyde den smukke udsigt over fjorden, samtidig med at man kunne holde rede på de ind- og udgående skibe.

Forhuset er udformet som det var skik og brug i Faaborg i første halvdel af 1700-årene. Over den ret høje sokkel hæver den lange bindingsværksfacade sig, afbrudt af den fremspringende karnapopbygning i to stokværk. Som det er tilfældet på naboejendommen, er det måske mest af alt valmtagets store hætte over karnappen, der dominerer, men det giver blot facaden en yderst behagelig afslutning opefter.

Efter at Den gamle Gård i nogle år havde fungeret som blandt andet telegrafstation og slagteriudsalg, blev ejendommen i 1932 åbnet som hjemstavnsmuseum. Inden da havde bygningerne gennemgået en forsvarlig istandsættelse

Pavillonen ved havnen, som ejeren af »Den gamle Gård«, enkefru Barbara Kirstine Hempel, fik opført i begyndelsen af 1800-årene (fot. 1957 af Elswing, Nationalmuseet).

under arkitekt Mogens Clemmensens ledelse. Museet kan varmt anbefales, for ikke alene kan man glæde sig over det fine gårdsrum og haven bagved, men også over dejlige interiører og genstande fra gamle Faaborg-hjem.

Apoteket, Mellemgade – Holkegade

Faaborg fik først sit apotek i 1737. Indtil da havde borgerne været henvist til at købe medicin af mere eller mindre tvivlsomme apotekere, som drog fra by til by med sære præparater. Den første apoteker i byen var Frederik Wette, der var opvokset i Sønderborg og af naturen optimist. Han var ikke i tvivl om, at et apotek sagtens kunne gå i Faaborg, blot han også fik lov til at sælge vin og brændevin. Han købte en gård på hjørnet af Holkegade og Mellemgade, altså samme sted, hvor Faaborg apotek ligger den dag i dag. Wette gik imidlertid snart fallit, og det samme gjorde hans efterfølger Gold og dennes efterfølger Dirck. Først da den dygtige apoteker Bøving kom til i 1758 gik det fremad.

Hovedbygningen, hvor Faaborg Apotek i dag har til huse, er en ganske prægtig bygning, velproportioneret og med mange gode detaljer. Den er opført i 1880 og er stort set uændret i det ydre siden da, bortset fra de unødvendigt store reklameskilte. Blot må man beklage isætningen af de upassende storrudede vinduer uden sprosser i gavlen mod Holkegade. Både huset og gaden fortjener, at de gamle vinduer vender tilbage. I gavltrekanten kan man endnu se, hvorledes vinduerne burde være.

Bindingsværksbygningen, der ligger bag apoteket med facade til Holkegade, er opført engang i 1700-årene, men stærkt ombygget i dette århundrede. Alligevel er det på allerbedste vis med til at fuldende indtrykket af Holkegade.

Rasmussens Hotel Torvegade 12

Vi forlader den dejlige gade og tager retning mod Torvet. I Torvegade passerer man det hæderkronede Rasmussens Hotel. Rasmussens Hotel er landskendt, og hvis væggene i restaurationslokalerne kunne tale, ville man sikkert få artige ting at vide om hændelser og begivenheder i Faaborg gennem 125 år. På stedet har der ligget et gæstgiveri siden 1700-årene, men de nuværende bygninger kan kun føres tilbage til 1850'erne. Gæstgiver Hans Rasmussen overtog

stedet i 1849, rev udtjente bindingsværkshuse ned, og opførte i stedet det nuværende hotel. Hurtigt blev Rasmussens nye hotel samlingssted for nær sagt alt kulturelt, politisk og selskabeligt liv på egnen, og det har det stort set fortsat med at være frem til i dag. Siden 1851 er der spillet teater i den store sal og der er blevet afholdt et hav af politiske møder, alt mens kunstnere som Johannes Larsen, Fritz Syberg, Syrak Hansen, Birkholm, Knippel m. fl. har talt højt i skænkestuen.

Tidligere var det sådan, at gæster, der havde meldt deres ankomst i forvejen, blev afhentet ved banegården. Til det brug havde man en enspændervogn, kaldet »onkel Toms hytte«, og på anstændig vis blev man transporteret op i Torvegade. De tider er for længst forbi, hvor noget sådant kunne lade sig gøre. Men Faaborgs historie er fortsat knyttet til hotellet, som i de sidste 50 år har været i familien Kragelunds eje. Da Chr. Kragelund overtog gæstgiveriet i 1925, sløjfede han en oprindelig port og indrettede den nuværende foyer. Sikkert en praktisk løsning, men i arkitektonisk henseende en forringelse.

Madsens Hotel

Over for Rasmussens Hotel ligger Madsens Hotel. Bygnin-

Magasingården i Strandgade fotograferet i 1908. Til trods for at gården hærgedes af brand i 1965, er der ingen forskel på den gang og nu (fot. M. Mackeprang, Nationalmuseet).

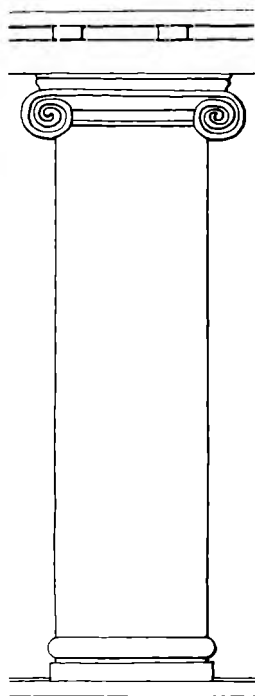

Torvegade fotograferet i 1866. I baggrunden til venstre det gamle apotek, som blev nedrevet i 1880. Den store bygning, med to lygter foran, er Rasmusens Hotel (fot. Faaborg Byhistoriske Arkiv).

Magasingården
Strandgade 3

gerne udmærker sig på ingen måde, men det bør alligevel nævnes, at hotellet var et yndet samlingssted for det bredere borgerskab i begyndelsen af dette århundrede. Her drak man mørklægningsknægt, som bestod i en kop kogende vand, kandis og rom. I haven var der en stærkt benyttet keglebane.

Men snart påkalder Magasingården i Strandgade sig større interesse. Forhuset er med sit bastante ydre, den pilasterinddelte midtfacade med frontispice og endefagene med

*Skitseopmåling af pilaster
på Magasingården.*

Faaborg gamle Rådhus

fugning, et herligt stykke arkitektur, når man betænker husets oprindelige funktion som pakhus. Det er – som det blandt andet fremgår af inskriptionen i facaden – bygget i 1805 af agent og købmand Simon Hempel Ploug, som selv boede omme i Vestergade. Næppe var de første kornladninger bragt på plads efter opførelsen, før lagerrummene måtte tømmes, for at bygningen kunne tjene som lazaret for et regiment spaniolere, der i foråret 1808 blev sendt til Faaborg, for at hjælpe Danmark i kampen mod England. Heldigvis for Faaborg led Magasingården ikke samme skæbne som Koldinghus, som det lykkedes spaniolerne at sætte ild til. I Kolding har man stadig besvær med at finde ud af, hvordan slottet skal genopbygges efter branden. Men alligevel var det en brand, som var ved at gøre det af med Magasingården, nemlig i 1965, da der gik ild i det gamle pakhus. Det indre, bagsiden og tagværket blev ildens bytte, hvorimod det lykkedes at redde facaden. Under genopbygningen var det af sikkerhedsmæssige grunde nødvendigt at rive frontispicen ned, men den blev straks genskabt på bedste vis, så den fredede bygning på ny kunne fremtræde i sin oprindelige skikkelse.

Rådhuset vender bagsiden til Strandgade. Om aftenen kan der være lys i de små vinduer med tremmer for, og man fornemmer fangernes ørkesløse liv i »byens gemme«. Nu er det vist mest spritbilister man gemmer af vejen for en kort stund. Men rådhuset skal nu betragtes fra den anden side, fra Torvet, for at det kan komme til sin ret.

Faaborgs rådhus er opført 1839–40, efter at byrådet havde sikret sig, at herredet ville betale det brændsel, som gik til opvarmning af tingstuen og arresterne i den projekterede bygning. Også en del af byggeomkostningerne skulle herredet dække, mens byen påtog sig den senere vedligeholdelse. Arkitekt på det nye rådhus var Jens Paul Jacobsen, men der er næppe nogen tvivl om, at bygmester Jørgen Hansen Lang, der fik byggeriet i entreprise, har sat sit præg på det dejlige hus. For det var et smukt hus byen fik, helt i tidens stil med store blanke murflader (under en restaurering i 1930 fjernedes et tyndt lag kalkpuds), der i facaden til Torvet kun brydes af den midtplacerede ind-

Torvegade og Torvet fotografert i slutningen af 1800-årene, formentlig en søndag formiddag, hvor der var tid til promenade. Bygningerne i baggrunden er forsvundet, og det samme er desværre de to smukke lygter uden for Rasmussens Hotel (Nationalmuseet).

gang og de seks fag vinduer, der har buede overkanter. Over den kraftigt markerede sokkel er kældervinduer, og taget er udført som et harmonisk valmtag. En statelig bygning, som især tidligere, da den lå omgivet af bindingsværkshuse, har indgydt respekt.

Rådhuset skulle naturligvis først og fremmest benyttes af byens styre og administration, samt tjene som fængsel, men det hindrede ikke, at byrådssalen kunne benyttes som festsal ved for eksempel bryllupper, eller som teaterlokale, indtil gæstgiver Rasmussen kunne stille et egnet lokale til rådighed. Salen har også dannet rammen om religiøse og politiske møder, men da det spæde socialdemokrati så dagens lys, i Faaborg i 1880'erne, mente borgerskabet, at

der måtte være en grænse for, hvilke personer man turde risikere at låne byens hus ud til. Arbejderne måtte derfor i de første år finde andre lokaliteter til deres sammenkomster.

Det var helt naturligt, at det nye rådhus blev bygget på Torvet. Så langt tilbage i tiden vore kilder rækker, er byens anliggender blevet afgjort på dette sted. Torvet er byens højeste sted – 7 meter over havet – og allerede i middelalderen hører man om en rådhusbygning, om end dens placering ikke kan fastslås helt nøjagtigt. Ligeledes fra middelalderen har vi oplysninger om bytinget, som var placeret lige bag rådhuset i Torvegade. Ved middelalderens slutning var rådhuset imidlertid i en så ringe forfatning, at Christian 3. i 1550 gav borgerne tilladelse til at benytte den gamle Sct. Nikolaj kirke (med Klokketårnet) til rådhus. Denne plan blev dog ikke til noget, idet alt tyder på, at byen i stedet erhvervede en gård på Torvet, hvor administrationen flyttede ind. Også dette rådhus forfaldt snart, da byen ikke havde råd til at holde det ved lige. I 1699 var den ene gavlvind ved at styrte ned, og i 1753 siges det, at rådhuset er så »miserabelt, at det kan falde hvad dag det skal være«. Bygningen blev så revet ned og et nyt rådhus bygget, delvis med anvendelse af materialer fra den forsvundne bygning. Det blev en elendig bygning af bindingsværk, man herved fik op at stå. Efter få års forløb skred fundamentene ud og væggene truede til stadighed med at vælte. Allerede kort efter 1800 begyndte man i byen at tale om at opføre en mere solid rådhusbygning, men 30–40 år skulle altså gå, før man havde snakket sig til enighed og den nuværende, fine bygning kunne indvies.

Torvet

Mens rådhus sagen helt fra middelalderen til stadighed har optaget byens styre, har livet ude på Torvet gået sin vante gang. Fredag var fra gammel tid torvedag, hvor bønderne kom til byen, men i perioder var tilførslerne så små, at torvehandelen blev aflyst. Det hang sammen med, at byens købmænd så deres fordel i at rejse rundt til omegnens gårde og opkøbe bøndernes produkter, for at sælge dem i deres boder. Så var der mere liv på de to årlige markedsdage, som fandt sted i juni og september. Foruden forskellige former

Torvet fotograferet omkring 1898. I baggrunden er et hus netop revet ned. I 1939 blev Sparekassen (til højre) også fjernet, samtidig med at Torvet blev reguleret. Den gamle pumpe på Torvets midte blev fjernet i 1913 til fordel for Ymerbrønden (fot. Faaborg Byhistoriske Arkiv).

for gøgl og underholdning, der nok kunne live op i den lille by, hvor fornøjelser ikke just var hverdagskost, solgte omegnens bønder deres produkter. Men vigtigere var nok de omrejsende handelsfolk fra andre byer. De kom især fra Odense, Svendborg og Assens, og en opgørelse fra 1781 viser, at blandt de fremmede var 3 gørtlere, 6 kræmmere, 3 handskemagere, 2 lærredshandlere, 8 pottemagere, 1 hattemager, 1 købmand, 2 bogbindere, 1 grovsmed, 1 kandestøber og 2 galanterihandlere. Men Faaborg-håndværkerne kunne også være med, ikke blot på markederne på Torvet, men også på markedsdagene i andre byer. Så drog de af med deres bylter på skuldrene, eller når markederne fandt sted på Ærø, i Slesvig eller på Lolland-Falster, i små skuder, som var stuvet med deres produkter. I 1791 rejste således 95 håndværkere fra Faaborg til markeder i andre byer. Især skomagerne var rigt repræsenteret, da Faaborg var kendt for sit gode fodtøj.

Torvet var tidligere noget mindre end i dag, da Faaborg Spare- og Lånekasse, som lå i forlængelse af Tårngadebebyggelsen, blev erhvervet af kommunen i 1939 og der-

efter revet ned. Torvet blev reguleret og der fremkom planer om at bygge et nyt rådhus på stedet. Krigen satte en stopper for disse planer, men i 1947 fremlagdes et skitseprojekt til en rådhusbygning, som strakte sig et godt stykke op mod Klokketårnet. Denne episode i Faaborgs historie burde egentlig forbigås i tavshed, for ikke alene ville det fremlagte projekt, hvis det var blevet realiseret, ganske have knust bykernen, men også have medført nedrivning af flere gadehuse. En anden ting er, at bygningen nu, 30 år efter, ville have været alt for lille og derfor snart have nødvendiggjort yderligere nedrivninger. Forslaget blev da også ganske stille henlagt, og i stedet tog man i 1960'erne fat på projekteringen af det nye rådhus oppe i Mellemgade.

Ymerbrønden

I forbindelse med nedrivningen af sparekassen og reguleringen af Torvet, flyttedes Ymerbrønden til dens nuværende plads. Billedhuggeren Kai Nielsens vidunderlige brønd, der var skænket byen af fabrikant Mads Rasmussen, var blevet rejst midt på Torvet i 1913, af letfattede grunde til usigelig forargelse for mange. Man kunne ikke godt tage kæmpen Ymers udfordrende stilling, mens han drikker mælk af koen Audhumla. Mælken giver denne urskabning fra den nordiske mytologi kraft til at blive guders og menneskers stamfader og verdensaltets grundlægger. Forargelsen har lagt sig, og alle er vel nu enige om, at Mads Rasmussen næppe kunne have givet Faaborg et mere storlået kunstværk.

Adelgade

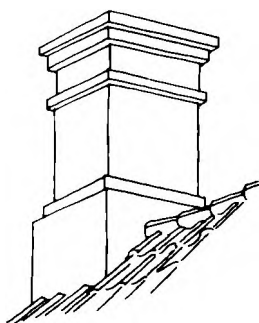
Torvet er i dag indrettet til parkering med pølsebod og det hele. Der er derfor kun god grund til at forlade stedet og lægge ruten om ad Adelgade. Denne gade udgør et af de mere helstøbte gaderum i Faaborg med kun få fornyelser i de to facaderækker. Der er stor forskel på de to gadesider. På højre side, når man kommer fra Torvet, er bebyggelsen domineret af ret brede huse i to etager, hvor bredden understreges af lange hvide bånd hen over facaderne. De fleste bygninger er opført i tiden op mod 1850, men flere huse indeholder bygningsdele, som godt kan være ældre.

På gadens venstre side har bebyggelsen en anden karakter. De fleste huse er små og på kun en etage, og gennem-

gående er de lidt ældre end bygningerne overfor. Adelgade hører til en af byens oprindelige, middelalderlige gader. I tidligste tid var blot den ene side af gaden bebygget, nemlig den side som vender mod havnen (lige gadenumre), mens den anden side var udlagt til kirkegård. Helt ind i 1600-årene var området mellem Torvet og Jomfrulågen og mellem Adelgade og Østergade udlagt til begravelsesplads omkring Sct. Nikolaj kirke.

Adelgade 20–22

Som nævnt er de fleste bygninger i Adelgade særdeles harmoniske, men ingen udmærker sig frem for andre. En enkelt ejendom skal dog omtales lidt nøjere, fordi dens bygningshistorie giver et udmærket indtryk af, hvor omskiftelig en historie et anonymt købstadshus kan have. Adelgade 20–22 er i dag to velproportionerede bygninger, to etager høje og med lange hvide bånd mellem etagerne. Tilbage i 1700-årene lå her en 15 fag lang bindingsværksbygning på en etage. I den ene ende af huset var en port over to fag (nr. 22), men i 1856 blev bygningen opdelt i to ejendomme, således at nr. 20 kom til at udgøre 10 fag, mens nr. 22 udgjordes af de resterende 5 fag (nu 4 fag grundmur). Huset på 10 fag gik nu sine egne veje. Først blev bindingsværket til gaden revet ned og facaden rejst i to etager grundmur. Gavlene og formentlig også det indre blev stående, mens seks fag i bagsiden forhøjedes til to etager, alt stadig i bindingsværk. Senere blev også de sidste fire fag i bagsiden øget til to etager, mens stueetagen fik bindingsværket erstattet med grundmur. I nr. 22 skete der også ændringer. Kort efter at den gamle ejendom var opdelt, blev gadefacaden grundmuret og en stor kvist opsat. Siden hen udvidedes kvisten, så huset blev på to fulde etager til gaden. I dag er det egentlig kun portens placering, der vidner om den gamle 1700-tals bebyggelse, men alligevel er de to huse nydelige hver for sig.

Skitseopmåling af pænskorsten på ejendommen Adelgade 22.

Dette eksempel er fremhævet, for, som det senere vil ses, har en meget stor del af Faaborgs huse været udsat for tilsvarende om- og tilbygninger. Men under sin færd i gaderne vil man også bemærke, at ombygningerne ikke alene er smagfuldt udført, men også på en sådan måde, at de ombyggede huse føjer sig ind i helheden på ofte charme-

rende og malerisk vis. I de tilfælde hvor husene er blevet ødelagt ved ombygninger, kan man næsten altid være sikker på, at ændringerne er gennemført efter 2. verdenskrig, og det skyldes som regel, at bygherrerne har taget moderne konstruktioner og materialer i anvendelse, som ikke harmonerer med den traditionelle byggeskik i Faaborg.

Klokketårnet

I Lille Tårnstræde, der forbinder Adelgade med Østergade, finder man et af Faaborgs mest kendte bygningsværker. Klokketårnet rejser sig massivt over lillebyens tegltage, og hvor ofte er forfatteren ikke blevet vækket på Rasmussens Hotel af den fine, sprøde malmklokke, når den slår sine første morgenslag kl. 7. I århundreder har tårnet været bestemmende for Faaborgs profil, hvad enten man har betragtet byen fra omegnens bakkedrag eller er kommet søværts fra.

Som det er tilfældet i mange byer, blev sognekirken i Faaborg opført i umiddelbar nærhed af Torvet. Klokketårnet er en rest af denne kirkebygning, men selve kirken var ældre, opført omkring 1250 i senromansk stil og viet til Sct. Nikolaj. Kirkens skib og kor strakte sig østpå hen imod Jomfrulågen. Til kirken byggedes i slutningen af 1400-årene det nuværende klokketårn. Dengang havde det et noget andet udseende end i dag, da det øverst oppe afsluttedes af fire gavle. Gavlene blev imidlertid revet ned og tårnet forsynedes i 1778 med sin nuværende ottekantede afslutning. Herover opsattes den hætte med lanterne og spir, der endnu findes, og som især er medvirkende til at give tårnet dets dejlige silhouet.

Men inden tårnet blev ombygget, var kirken revet ned. Omkring 1480 – altså på den tid Klokketårnet blev rejst – opførte helligåndsbrødrene kirken oppe i Kirkestræde med tilhørende klosteranlæg. Denne kirke var naturligvis forbeholdt munkene, mens borgerne fortsat søgte til Sct. Nikolaj kirke. Men et halvt hundrede år efter klosterkirkens opførelse, kom Luthers lære til landet, og munkene blev fordrevet fra deres kirke og kloster. I 1539 skænkede kongen Helligåndskirken til byens menighed mod, at han selv fik rådighed over Sct. Nikolaj kirke og tårn. Inventaret fra den gamle bykirke blev overført til klosterkirken (hvor

Klokketårnets massive murværk virker mere imponerende blandt småhusene, end hvis det havde ligget frit på et torv. Fotografen har været tidligt på færd for at få morgenlys på Tårngades facader. Bindingsværkshuset med den fine trappe er Tårngade 6-8 (fot. Hude 1900, Nationalmuseet).

endnu en del er i behold), mens det var tanken at benytte Sct. Nikolaj til kornmagasin. Dette blev dog snart opgivet, og omkring 1550 blev kirkens skib og kor nedrevet til grunden.

Tårnet stod nu tilbage i ensom majestæt, men går man ind i forhallen kan man i de ca. en meter tykke munkestensmure endnu se spor af tårnets tidligere forbindelse med kirken. Det overhængede rum var i sin tid forhal til kirken, og ser man godt efter i det svage lys, kan man på tårnets

østmur iagttage tre rundbuede blændinger og tandsnit, som er rester af kirkeskibets vestgavl. Også udvendig har man beviser på tårnets tidligere samhörighed med kirken, idet stræbepillerne ud mod Lille Tårnstræde er rester af kirkens vestgavl, mens pillerne på tårnets modsatte side (mod vest) er anbragt på hjørnerne.

Kryber man ad den 101 trin høje trappe op i tårnet, bør man ikke alene nyde den helt fortryllende udsigt over byen, oplandet og fjorden, men også kaste et blik på de gamle klokker. Man bør især bemærke sig den store klokke fra 1646, for det er den, der en gang i timen sender sin milde klang ud over byen. Den anden klokke, kaldet mellemklokken, er fra 1780, og anvendes sammen med den store klokke til begravelses- og kirkeringning, da Klokketårnet jo gør tjeneste for kirken oppe i Kirkestræde. Endelig hænger der en lille klokke oppe i spiret. Det er den ældste af de tre, støbt af en Lavres Hansen omkring 1520. Den stammer fra Kjörup kirke, men angiver nu kvarterslaget i Faaborg. Til disse gamle klokker føjedes for en snes år siden et klokkespil.

Ved flere lejligheder har Klokketårnet været i fare for at blive ombygget til ukendelighed eller ligefrem nedrevet. Heri deler tårnet skæbne med så mange andre middelalderbygninger – for eksempel Vesterport, der siden hen skal omtales – da der i 1700- og 1800-årene kun var få, som nærrede pietetsfølelse for disse uvurderlige, kulturhistoriske mindesmærker. Omkring 1750 brugtes tårnet som bolig af byens vægter. Da han både skulle have mad og varme op, trængte røgen fra hans ildsted op igennem tårnet og ud af lufthullerne. Det tog bygningen sikkert ingen skade af, men situationen blev kritisk for Klokketårnet, da Faaborg skulle have nyt rådhus i 1830'erne. I ramme alvor stilledes forslag om at omdanne tårnet til sprøjte- og arresthus. Forslaget indebar, at der skulle hugges store huller i det pragtfulde murværk, men heldigvis fik biskoppen denne plan forpurret. Siden den tid har Klokketårnet i perioder været præget af endog stærkt forfald, men dets eksistens har vist ikke været truet i nyere tid. For nogle år siden blev bygningen gjort grundigt i stand, så den nu fremtræder i bedste skikkelse.

Tårngade

Tårngade, der fører fra Lille Tårnstræde og hen til Torvet, bærer i nogen grad præg af at være baggade til Østergade. Alligevel besidder den nogle kvaliteter, der gør, at man altid med stor glæde passerer gennem gaden, og det er næppe tilfældigt, at den lille gyde er et af de mest yndede motiver blandt fotograferende turister. Når man kommer fra Klokketårnet bemærker man straks »Klokkerens hus«, Tårngade 14, en ganske vist sen bygning fra 1888, men afgjort af stor betydning for gadebilledet.

Tårngade 6–8

Midt i facaderækken ligger Tårngade 6–8 og tager sig malerisk ud med kraftigt fynsk bindingsværk, stokroser og udvendig sideløbstrappe. Det er ikke så forfærdelig meget vi kender til husets historie; blot ved vi, at det må være opført umiddelbart efter branden i 1715, og at det i det væsentlige er bevaret uændret til i dag. Dog kan man i stolperne se gamle taphuller, som fortæller, at løsholterne under vinduerne i stueetagen og i de to fag i kvisten må være sænket på et tidspunkt for at give plads for større vinduer. Der er således grund til at tro, at det lille vindue i kvisten er en ældre – om end næppe oprindelig – udformning af husets vinduer.

Inden vi forlader Tårngade, skal det bemærkes, at en enkelt ejendom i gaden har fået lov til at forfalde gennem årtier, og situationen er nu faretruende. Man kan imidlertid ikke forestille sig, at byens fond eller byrådet vil acceptere, at den for helheden så vigtige bygning skal gå tabt.

Torvet 5

Vi er nu tilbage på Torvet, men inden turen går ned ad Østergade, skal en enkelt bygning omtales. Det er Torvet 5, der ligger som baggrund for Ymerbrønden. Med sine to etager og risalit (facadefremspring) over tre fag, kraftige tandsnit i gesimsen under taget og balustre under de to vinduesfag i fremspringet, er huset en særdeles fornem repræsentant for det grundmurede byggeri i Faaborg i første halvdel af 1800-årene. Ejendommen er opført i 1817 af distriktskirurg Ortmann. Bygningen ligger nu med gavlen frit mod Torvet, men det har den kun gjort siden 1939, da Faaborg Spare- og Lånekasse, som lå i forlængelse af

Torvet 5, blev revet ned. Efter krigen var der forslag om at rive Ortmanns gård ned, blandt andet for at skaffe plads til det planlagte rådhus.

Den gamle sparekasse på Torvet – der i øvrigt var opført af murermester Hans Lang, et barnebarn af rådhusets bygmester, blev revet ned for at pladsen kunne udvides. I stedet for den faldne sparekasse, opførte man desværre i 1941 den nuværende flisebeklædte bygning, Torvet 6. Det var ikke et tilfredsstillende bytte.

Kanneworff'ske
Gård
Torvet 8

Nabo til Sparekassen er Torvet 8, kaldet den Kanneworff'ske Gård efter bygherren omkring 1770, sognepræst Heinrich Rudolph Kanneworff. Forhuset var oprindeligt helt i bindingsværk, idet stueetagen først blev grundmuret i 1840'rne. Også førstesalens bindingsværk er tilsyneladende ændret på et senere tidspunkt, men det er troligt, at den pæne hovedgesims under taget stammer fra ombygningen i 1840'rne. Bygningen er – trods de senere forandringer – af stor betydning for Torvet, fordi dens proportioner passer godt ind i omgivelserne. Den Kanneworff'ske Gård kan jo ikke gøre for, at man i 1941 opførte et forvokset hus ved siden af.

Men det bedste ved stedet er utvivlsomt gårdinteriøret. Baghuset i to etager er opført i 1806 for købmand Johan Christopher Voigt, mens sidehuset formentlig er noget ældre, men ombygget flere gange i 1800-årene. Bygningerne har i de senere år været temmelig misligholdte, men eftersom det er Sparekassen, der står som ejer af ejendommen, kan man håbe på, at en istandsættelse vil komme på tale. Det skylder Sparekassen næsten byen, som en slags kompensation eller aflad for, at man opførte hovedbygningen i nr. 6. At nogle skulle gå med skumle planer om at fjerne den Kanneworff'ske Gård, kan man vanskeligt tænke sig. Man spørger også sig selv, hvor det hæderkronede Faaborg-fond, der måske mere end nogen andre har gjort så meget godt for byen, er henne i denne sag.

Østergade

Østergade, der nu er gågade, har fra gammel tid været et af byens hovedstrøg. I det sidste par hundrede år har

forretningslivet langsomt fået lov at udvikle sig, så Østergade – sammen med Torvegade og Mellemgade – er der *man* handler i Faaborg. Indretning af butikker og lagre har naturligvis medført talrige bygningsændringer på husene, ligesom skilte og reklamer har sat sit umiskendelige præg på bebyggelsen. Enkelte forretningsdrivende har ombygget deres ejendomme på den mest triste måde, hvilket ikke alene har medført, at væsentlige kulturhistoriske værdier er gået tabt, men også været i strid med de bestræbelser, som handelstandsforeningen og gågadelauget har udfoldet for at gøre Østergade til et hyggeligt og venligt forretningsstrøg. Det skal dog straks understreges, at flere forretningsdrivende har indpasset deres butikker på en både hensynsfuld og nænsom måde i gaden og netop benyttet de historiske huse som en slags reklame for deres virksomhed. Under vor vandring gennem gaden, vil der blive lejlighed til at gøre holdt de steder, hvor moderne butiksvirksomhed har kunnet forenes med bevaringen af de gamle huse.

Poul Kinafarers
Gård
Østergade 1

Forringelsen af forhusene i Østergade medfører, at man i nogle tilfælde må trænge ind i gårdene for at få et indtryk af den gamle bebyggelse. Det er blandt andet tilfældet i Østergade 1. Over porten hang tidligere et skilt, der oplyste, at her boede Poul Kinafarer engang, og man spurgte uvilkårligt, hvem denne mand var? Hans borgerlige navn var Poul Jakobsen, født i 1717 i Svanninge uden for Faaborg som søn af en fæstebonde. 18 år gammel forlod han sin fødegård (gården eksisterer endnu) og stak til søs. Først sejlede han med nogle Faaborg-skuder, men kom snart til Asiatisk Kompagni i København, hvor han fik hyre på et af kompagniets skibe. Tre gange var han i Kina, og det var disse rejser, som gav ham tilnavnet Kinafarer. Under togterne til Kina lagde han grunden til sin senere rigdom, idet han opkøbte kinesiske varer og solgte dem for egen regning. I 1744 slog han sig ned i Faaborg, løste borgerskab som købmand og giftede sig med en rig pige, Mette Storm. Ti år efter sin hjemkomst købte han gården i Østergade.

Formentlig rev han de gamle bygninger ned og byggede nyt. Med familien flyttede han ind i et 18 fag langt og to etager højt forhus af bindingsværk, mens han indrettede

lagre i sidehusene og i det endnu bevarede baghus. Som ingen anden i Faaborg på den tid havde han de bedste forudsætninger for at skabe en god forretning. Ikke alene havde han en verdensmands erfaring og tilmed penge, men også et udpræget talent for købmændskab. Og Poul Kinafarer forstod at udnytte de muligheder, der var blevet ham givet. Under den prøjsiske syvårskrig (1756–63) tjente han styrtende med penge på både handel, fragt og landbrug, og selv om der kom nedgangår efter krigens afslutning, var han en særdeles holden mand, da han døde i 1775. Han var en beskeden mand alle sine dage, gik oftest med træsko og et hvidt forklæde. Når posten kom til Faaborg, samledes byens købmænd på hans kontor, hvor der udveksledes nyt, blev røget tobak og drukket gammelt øl.

Af Poul Jakobsen Kinafarers gård er kun pakhuset inde i gården bevaret. Det er en betydelig bygning, som med sine 15 fag og 2 etager nok kan give et indtryk af den velstand, der må have rådet her i 1700-årene. Ved at sammenligne med fotografiet fra 1908 er det åbenlyst for enhver, at der i de senere år er foretaget enkelte mindre heldige ombygninger i det ydre. Men bygningskroppen er den samme som tidligere, og endnu kan man i gavlen og på bagsiden få et godt indtryk af den fine bygning.

*Poul Kinafarers Gård,
Østergade 1, fotograferet
1908, altså før den blev
»fikset op« og gjort rigtig
»gammel« og »hyggelig«.
En ganske dejlig bygning
med det store tegltag og det
tjærede bindingsværk (fot.
M. Mackeprang, National-
museet).*

Jomfrulågen

Et stykke nede ad Østergade har man på højre hånd Jomfrulågen. I mange danske byer træffer man på Jomfrustier eller Jomfrugange, som let ironiske betegnelser på gader eller stræder, hvor mere letlevende kvinder tidligere holdt til. Det er uvist om Jomfrulågen i Faaborg er af samme oprindelse, men at ordet jomfru er sat i forbindelse med låge, hænger utvivlsomt sammen med, at der i 1695 virkelig sattes en låge op for enden af strædet ned mod stranden. I tidens løb har der naturligvis været gjort forsøg på at give gaden et »anstændigt« navn, men det er heldigvis undgået indtil nu.

Den gamle Skole Østergade 17

Efter reformationen i 1530'rne blev det i kirkeordinansen bestemt, at der i enhver dansk by skulle være en latinskole. Derimod måtte der ikke oprettes »danske« eller »tyske« skoler, men gerne skriveskoler, hvor de, der ikke fattede latinen, kunne få en nødtørfdig undervisning. Første gang vi hører om en latinskole i Faaborg er i 1551, mens der ikke forlyder noget om, at der er oprettet skriveskoler. Skolehuset blev placeret ved Helligåndskirken på det sted, hvor nu Stiftelsen af 2.januar ligger i Kirkestræde. Formentlig har man benyttet en af klostrets gamle bygninger, der var blevet overflødig ved dets nedlæggelse. Skolen var på kun 7 fag bindingsværk, tækket med strå, men alligevel rummelig nok til at huse børnene. Der var to klasser, mesterlektien, der i 1680 fulgtes af 12 disciple, og hørerens klasse, hvor der var 20 disciple. Al undervisning foregik på latin. Man læste ikke de latinske forfattere på grund af deres litterære kvaliteter, men udelukkende for at tilegne sig sproget. Det var derfor en lidet udviklende skoleordning, som ikke affødte noget savn, da den blev afskaffet for Faaborgs og de andre fynske købstæders vedkommende i 1740. Hele undervisningen blev nu henlagt til »den danske skole«, og den danske skoleholder overtog bygningen i Kirkestræde. Undervisningen foregik her på modersmålet, men hvor hovedvægten tidligere trods alt var blevet lagt på den klassiske dannelse, blev tyngdepunktet i undervisningen nu den kristne lære, hvorfor den danske skole ofte kaldes kristendomsskolen. I perioder efter 1740 var den danske skole lukket, fordi man ikke kunne opdrive en egnet

lærer, hvilket igen hænger sammen med, at byen kviede sig ved at give en løn, der lå over sultegrænsen. I de tider dukkede småskoler op rundt i byen, hvor børnene kunne få en som regel meget lemfældig undervisning.

I begyndelsen af 1800-årene forfaldt skolevæsenet i Faaborg totalt. Bygningen i Kirkestræde var ikke stort mere end en ruin. Der gik år med endeløse diskussioner om, hvad man skulle stille op med undervisningen, og en løsning kom først i 1812, da forligskommissær N. J. Kannevorff skødede sin ejendom Østergade 17 til skole- og fattigvæsenet for den anseelige sum af 8000 rigsdaler. Forhuset var opført i 1791 for løjtnant Knud Tommerup, alt var i grundmur og udseendet var meget lig den bygning vi i dag finder midt i Østergade. Dog er det muligt at frontispicen er rejst senere. Efter at kommunen havde overtaget huset, blev bygmester Jørgen Hansen Lang engageret til at foretage visse ombygninger, men der er kun grund til at tro, at forandringerne har indskrænket sig til det indre, hvor beboelsen skulle ændres til skolestuer. Frontispicen til gaden dog undtaget, da den kan skyldes Lang, der også ændrede det oprindelige heltag til mansardtag. Det var en virkelig prægtig bygning kommunen hermed var kommet i besiddelse af, og endnu i dag er den gamle skole med til at formilde indtrykket af Østergade.

Hoveddøren til Østergade 25 A. Fint snedkerarbejde, som klæder den gamle bygning. Skitseopmåling.

Østergade 25 A

Det var vigtigt for byen, at man netop på dette tidspunkt var blevet ejer af et ordentligt skolehus, for i 1814 kom den skolelov, som praktisk talt har dannet grundlaget for undervisningen i Danmark helt op til vor tid.

Inden vi forlader skolen i Østergade, kan der være grund til at gå gennem den smukke port med klokketrækket og det fine låsetøj for at tage gården i øjesyn. Sidehuset i bindingsværk er, som forhuset, opført i 1780'erne, men var dengang seks fag langt og indrettet til bryggers og køkken. Siden hen er huset halveret, for i 1970 at blive grundigt istandsat. Fra gårdspladsen har man udsigt til de skolebygninger, som er føjet til siden 1908.

Faaborg havde tidligere mange skønne hoveddøre, men de fleste er forsvundet i dette århundrede. Et godt eksemplar finder man endnu i Østergade 25 A. Døren består af to fløje

Østergade i sidste halvdel af 1800-årene. Bindingsværkshuset blev desværre stærkt reduceret i 1906. Gadens profil er endnu i behold, men netop denne del af Østergade har måttet gå meget ondt igennem i de sidste år. (Nationalmuseet).

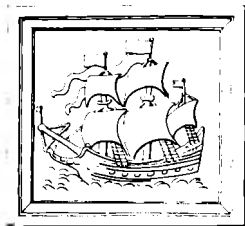
med udskæringer og fyldinger, hvorover er et fast vindue, og det hele er indfattet i en udskåret dørkarm. Op til indgangen fører en udvendig granittrappe, som er forsynet med smedejernsrækværk. Et særdeles fint indgangsparti, som man godt kunne ønske, Faaborg havde flere af.

Selve bygningen er, som dørpartiet, i fineste stand, men desværre er huset i dag kun en afglans af fordums storhed. Som det fremgår af det gamle fotografi ovenfor, var forhuset dengang en hel del længere. Bygningen stammer fra 1760'erne og 70'erne, og udgjorde i 1776, da fagene med kvistopbygningen og porten blev føjet til, i alt 15 fag bindingsværk af den gode fynske slags. Typisk for Faaborg er kvistens skrå tagflade (valm) mod gaden, men det er sandsynligt, at murtavlene tidligere har været overkalket.

Man må takke de højere magter for, at der overhovedet er noget af gården tilbage i dag, for i 1906 var hele bebyggelsen ved at gå tabt. 8 fag blev nedrevet for at give plads for den nok så ligegyldige naboejendom, Østergade 23.

Østergade 25

Der har også været bud efter naboejendommen på hjørnet af Kapellanstræde, Østergade 25. For et par år siden var

*Relieffet på Østergade 25.
Skitseopmåling.*

Østergade 27

der planer om at fjerne hjørnehuset, der i sin kerne stammer fra 1790'erne, og i stedet bygge et nyt i to etager. Den forstående ejer indgik imidlertid et samarbejde med kommunens tekniske forvaltning og arkitekt Søren Kiersgaard, og de bestræbelser, der blev udfoldet for at genskabe et gammelt Faaborghus, ses i dag. Især glæder man sig over, at det lykkedes at bibeholde kvistopbygningen til Østergade, hvori relieffet med skibet er placeret. Det vides ikke, hvorfra pladen stammer, men måske gamle faaborgensere kan give oplysning herom?

Den nænsomme istandsættelse af Østergade 25 har bevirket, at man har kunnet fastholde et præg af helhed over Kapellanstrædes udmundning i Østergade. Dette skyldes ikke mindst den anden hjørneejendom, Østergade 27. Trods butiksindretning har man kunnet »nøjes« med vinduer, der ikke er bredere end normalt, om end de går helt ned til soklen. Huset må antages at være opført af skomager Johannes Munk i 1852, men det kan ikke udelukkes, at visse dele af et gammelt bindingsværkshus er indgået i nybyggeriet. Man bør hæfte sig ved murværket, der er opført af tynde flensborgsten, en type mursten, som tidligere var meget anvendt i Danmark. Det er en nydelig

Det smukke bindingsværkshus, Østergade 38, er nedrevet under denne bogs tilblivelse i året 1976! (fot. 1908 af M. Mackeprang, Nationalmuseet).

Østergade fotograferet år 1900. Til venstre den gamle Magasingård, bagest Mads Rasmussens Konservergård (fot. Faaborg Byhistoriske Arkiv).

Østergade 38

sten, og når fugen er fyldt helt ud med mørtel i plan med stenene, bliver virkningen god. Endelig bør man også bemærke det lille skilt til Kapellanstræde, hvor politiet har fastsat et bestemt tempo for de forbigående heste.

Det følgende stykke af Østergade er ikke særligt opløftende i bebyggelsesmæssig henseende. I Østergade 38 lå indtil for nylig et ganske nydeligt bindingsværkshus fra 1791. På fotografiet fra 1908 ser man, hvilket dejligt hus der var tale om, og selv om bygningen var lettere ændret i dette århundrede, så kunne den være reddet for eftertiden. Men det ønskede man ikke, og da både kommunen og Nationalmuseet stod magtesløse, måtte bygningen falde.

Den gamle Magasingård Østergade 41–43

Også længere nede ad Østergade har gamle bindingsværksgårde måttet vige for nyt, men det skete i begyndelsen af dette århundrede, da Faaborg havde mere at give af. På hjørnet af Grønnegade ligger Østergade 41–43, i dag to ejendomme, men oprindeligt opført under ét. Fotografiet fra 1900 gengiver den prægtige, 14 fags bindingsværksgård,

som var opført omkring år 1700. I 1755 erhvervede byen ejendommen for at bruge den som magasingård, hvor garnisonen kunne opbevare sit grej. Da kommunen solgte bygningen i 1804 var den stærkt forfalden, så omfattende reparationer var nødvendige. Samtidig deltes ejendommen i to parceller, hvorved hver ende af forhuset fik forskellig historie. Østergade 41 stod uændret til 1910, da facaden omsattes i røde sten, mens bagsidens bindingsværk bibeholdtes. Det er den situation vi kender i dag.

Østergade 43, med sidebygninger til Grønnegade, fik lov til at stå i bindingsværk frem til 1916, men så blev hele herligheden revet ned og den nuværende gule ejendom opført i stedet. Det var trist at det gamle skulle falde, for efter fotografiet at dømme kunne huset have smykket Faaborg mange år endnu.

Men når huset nu skulle væk, må man være taknemlig for, at det blev arkitekten Carl Petersen, der skulle udforme den nye bebyggelse. Han var ikke alene en fremragende arkitekt, men også en stor kender af byggeskikken i Faaborg, så det lykkedes ham at skabe et dejligt hus. Ikke alene glæder man sig over den velproportionerede facade med den på faaborgsk manér afvalmede kvistopbygning, men man betages også af den virkning bygningen gør mod Grønnegade, hvor den ganske underordner sig gadens spændende forløb. Man bør endelig bemærke det fine murværk. Den lyse farve på stenene skyldes sikkert, at huset tidligere har været hvidkalket, hvorfor det ikke patinerer på sædvanlig vis.

Konservesgården Østergade 45

»Mads Tomat« blev han kaldt, men fødenavnet var Mads Rasmussen. Fra 1889 var han ejer af Konservesgården, Østergade 45. Mads Rasmussen vil til alle tider indtage en vigtig plads i Faaborgs historie. Og han fortjener det. Ikke alene var han centrum for de mange kunstnere, der flokkedes i byen i 1800-årenes slutning, men også for Faaborgs erhvervsliv har han haft stor betydning. Han var født i Stegsted uden for Odense, hvor han, efter en studierejse til USA, begyndte en produktion af konserves og frugtvin. Især tomatdyrkning havde hans interesse. 32 år gammel kom han til Faaborg, hvor han blev direktør for det ny-

startede »Danske Vin- og Konserveres Kompagni«, der fik til huse i Østergade 45. Fabriksbygninger blev opført på den store grund bag forhuset og produktionen kom godt i gang. Men afsætningen svigtede og i 1892 måtte selskabet træde i likvidation. Det lykkedes imidlertid Mads Rasmussen at opbygge en ny virksomhed i de gamle lokaler, men nu som enevældig leder af foretagendet. Med sit joviale væsen og store sans for købmandskab drev han det vidt i Faaborg. Foruden kød- og frugtkonserver lagde han vægten på frugtvine. Hvor utroligt det end lyder, siges hans stikkelsbærchampagne at have været ganske fortræffelig.

I 1905 blev han ved Privatbankens mellemkomst udnævnt til direktør for den store konserverfabrik J.D. Beauvais i København. En sammenslutning med hans eget firma fandt sted og snart efter ophørte produktionen i Faaborg. Men han beholdt Østergade-gården, der endnu er i slægtens eje.

Tomater, frugtchampagne og leverpostej er imidlertid kun den ene side af historien om Mads Rasmussen. Men den anden side skal der først fortælles om, når vi kommer til naboejendommen, der rummer Faaborg Kunstmuseum. Inden da skal Konservergården omtales.

Den monumentale bygning, der rejser sig majestætisk for enden af Østergade, er opført af den dygtige Faaborgmurermester Hans Lang den yngre. Det var i 1842 Hans Langs hensigt på stedet at rejse et mindre hus med bindingsværksbagside, men han må i sidste øjeblik have ændret planer, for to år senere opførte han det senklassicistiske hus i to grundmurede etager. Med den midtplacerede port i facadens fremspring (risalit), der krones af en trekantfronton, og den kraftige hovedgesims med grove tandsnit, hører bygningen til en af de bedste i Faaborg. Da huset tilmed altid fremtræder velholdt, føler man naturligvis glæde ved at færdes her.

Gennem porten har man et herligt kig ind til baglængen. Når man betræder gårdspladsen med det skyggefulde valnødtræ, skuffes man måske lidt over de fabrikslignende sidebygninger, men ens opmærksomhed fanges snart af baghuset i bindingsværk. Da det blev opført af borgmester

Mølmark i 1760'erne, var det kun en etage højt og indrettet til stald og vognremise. Knapt 100 år senere blev anden etage tilføjet og vognremisen åbnet, så den kom til at fungere som gennemkørsel. Går man også gennem denne port, kommer man ud til bagarealerne, hvor Mads Rasmussens fabrik tidligere lå. De fleste bygninger er nu væk og arealerne udlagt til parkering, men takket været en betydelig kommunal indsats for nogle år tilbage er det lykkedes at fastholde en vis helhed i området.

Faaborg Kunstmuseum

Faaborg Kunstmuseum, Grønnegade 75, er nabo til Konservergården. Det var intet mindre end et mesterværk, professor Carl Petersen skabte, da han i årene 1912–15 tegnede og opførte museumsbygningen. Opgaven var vanskelig for arkitekten, for grunden er særdeles smal, men meget dyb. Men ved at lade midtpartiet med den tempelignende indgang træde frem foran de svungne sidepartier, og ved at forsyne det midterste tag med en skrå flade, skabtes en monumental facade. Carl Petersens værk er inspireret af den store danske arkitekt C. F. Hansen, der virkede i 1800-årenes første halvdel, men Kunstmuseet er alligevel et helt originalt monument, som burde fredes i klasse A.

Når man åbner døren til museet, træder man ind i en irgrøn forstue, der igen fører ind til en lille sal, hvor væggene er malet cinnoberrøde. Man drages imidlertid videre til den koboltblå kuppelsal, hvor man, indtil øjnene har vænnet sig til mørket, uvilkårligt standser op ved billedhuggeren Kai Nielsens storslåede statue af kunstmæcenen Mads Rasmussen. Den er mageløs. Bag statuen fører gange til de egentlige udstillingsrum (malerisalen, »køjerne« og skulpturerne). Og her hænger de alle sammen, alle de fynske malere. De malede hinanden, og de skildrede den fynske natur, og når man går fra billede til billede lyder uvilkårligt Carl Nielsens brede temaer for ens indre øre. Man kommer også til at tænke på, hvad der mon var årsagen til, at der her i det afsides Faaborg kunne opstå så frodigt et kunstnermiljø omkring 1900. Nogen fyldestgørende forklaring kan nok ikke gives, men af betydning var det, at der i slutningen af 1800-årene var to kunstinteresserede malermestre i Faa-

Faaborg Kunstmuseum som professor Carl Petersen opførte 1912-15, efter at maleren Peter Hansen havde foreslået ham som arkitekt over for fabrikant Mads Rasmussen. Jo oftere man betragter denne bygning, desto mere kommer man til at holde af den. Det var intet mindre end et mesterværk Carl Petersen skænkede Faaborg (foto. Elsving 1957, Nationalmuseet).

borg, Knippel og Syrak Hansen, der hver havde nogle usædvanlige malersvende i deres brød. Hos Syrak Hansen var der sønnerne Syrak og Peter Hansen, datteren Anna samt Søren Lund, Fritz Syberg og Harald Holm. Hos Knippel fandt man sønnen Carl Knippel og Jens Birkholm. Når disse unge mennesker var færdige med dagens arbejde, der bestod i at male plankeværker og paneler, drog de med lærreder ud i Faaborgs omegn og fremstillede skitser. Efter nogle års forløb rejste flere af dem til Kunstakademiet i København, hvor maleren Kristian Zahrtmann tog dem

under sine beskyttende vinger. Her traf de sammen med andre »fynboer« såsom Poul S. Christiansen og Johannes Larsen. Siden hen sluttede Karl Schou, billedhuggeren Kai Nielsen og Tom Petersen sig til kredsen, og i ferierne hjemme i Faaborg blev der malet og diskuteret.

I fabrikant Mads Rasmussen fandt disse kunstnere en ven og mæcen. I 1910 besluttede Mads Rasmussen, at han årligt ville afsætte et beløb til indkøb af fynboernes kunst. Det blev kunstnerne selv, der i vid udstrækning kom til at bestemme, hvad der skulle indgå i den samling, der allerede samme år skulle udstilles i Konservesgården. Samlingen fik snart et betydeligt omfang, så i 1912 besluttede Mads Rasmussen, at professor Carl Petersen skulle bygge museumsbygningen. Museet åbnede i 1915, men allerede året efter døde Mads Rasmussen. Det hele var inden da ordnet således, at fynboernes eftermæle var sikret for stedse. I 1928 gjorde Mads Rasmussens enke, Christine Rasmussen, Faaborg Kunstmuseum til en selvejende stiftelse.

Grønnegade

I mange byer finder man en Grønnegade. De ligger som regel i de gamle byers udkant og, som det er tilfældet i Faaborg, kan de oftest føres tilbage til middelalderen. Faaborgs Grønnegade optræder således i et dokument fra 1470. Mens arealerne omkring havnen og Torvet er blevet bebygget kort efter Faaborgs tilblivelse, så har Grønnegade i århundreder ligget hen som en baggade, hvor man har dyrket kål, humle og grøntsager. Skyggefulde træer har måske tidligere markeret Grønnegades let svungne forløb, og et stenkast fra gaden har et gærde eller plankeværk angivet overgangen mellem byen og markjordene. Dette gærde måtte man ikke lige uden videre forcere, da al trafik og varetilførsler skulle gennem byportene, hvor accisen indtil 1857 skulle erlægges. Der er dog ingen tvivl om, at store mængder smuglervarer i årenes løb er ført ned fra bakkerne, over gærdet og Grønnegade, for at finde plads i hemmelige rum i købmandsgårdene i Østergade.

Men de tider er for længst forbi, hvor træerne kastede skygge i Grønnegade. Nu ligger husene gavl mod gavl i hele gadens forløb, så det grønne er det småt med. I årenes løb er der naturligvis sket en udskiftning af bygninger, og

Grønnegades udmunding i Østergade. Til venstre Magasingården, og lidt henne ad gaden ses Faaborg Badeanstalt. I årene 1911–21 var her indrettet biograf med indgang i gavlén. Billedet er præget af forfald, men det er også taget lige før, at Magasingården skulle nedrives (foto. 1914, Faaborg Byhistoriske Arkiv).

unægtelig er der opført huse, som man gerne havde været foruden, men de skete skader er dog ikke større, end at helheden er bevaret. I Grønnegade træffer man ikke de store monumenter, om end der findes enkelte bygninger, som hæver sig over gennemsnittet. De fleste huse er ganske anonyme, iklædt den enkleste dragt, men set som en helhed er der afgjort et kvalitetspræg over gaden. På begge sider af den brolagte gade (en del af gaden er desværre blevet asfalteret) rejser bygningerne sig til nogenlunde samme højde. De fleste huse er på to etager, andre er i en etage med kvist. Heldigvis har de maledede huse for størstedelens vedkommende bevaret deres tegltage, og det må man håbe, de gør fremover, for Grønnegade tåler ikke flere eternittage.

Vi har allerede beskæftiget os med en Grønnegade-ejendom, nemlig Faaborg Kunstmuseum. Det er nu meningen, at vi skal følge gaden i hele dens forløb. Dog vil der blive gjort en afstikker over Feltens Rist til kirken og Hospitalsstræde.

Faaborg Bade-
anstalt
Grønnegade 71

To ejendomme fra kunstmuseet ligger en langstrakt bygning med gavlen til Grønnegade. Det er en ganske fin gavlf af næsten tempelagtig virkning. To riflede pilastre bærer en trekantfronon; murværket er gulkalket, mens dekoratio- nen er hvid. Det arkitektoniske udtryk er måske lidt naivt, men man kunne godt forledes til at tro, at huset stammer fra 1800-årenes første halvdel. Det gør det imidlertid ikke. Bygningen er så godt som nyopført i 1911, hvor den ind- rettedes til biograf med indgang i gavlen mellem pilastrene. Som sådan fungerede den imidlertid kun til 1921, da den ombyggedes til dampbadeanstalt. Endnu kan man blive vasket her, og på den smukke opslagstavle oplyses man om, at et bad »hærder og bevarer sundheden«, og at bad- stuebade er »ungdommens bedste ugentlige bad«.

Vandrerhjemmet
Grønnegade 72

Skråt over for dampbadeanstalten ligger vandrerhjemmet. Den nydelige bindingsværksbygning i to etager er opført lige omkring 1800 af farver Hammerich og er ikke ændret stort siden da. Om Hammerich ved vi blot, at han i 1801 blev opfordret af sine medborgere til at blive kærner, men at han betakkede sig, sikkert fordi betalingen var for ussel. Den foregående mand i embedet havde således kun nydt udbyttet af en lille eng og en blegeplads. Farver Hamme- rich ville hellere passe sin forretning. Omkring århundred- skiftet beboedes huset af fire arbejderfamilier med mange børn. Pladsen var sparsom, og det samme var vedlige- holdelsen, så der var store huller i taget. Huset blev derfor kaldt »Uranienborg« eller »Lusereden«. I dag rummer bygningen byens vandrerhjem, oprettet 1934.

Hvor Grønnegade svinger blev for nogle år siden revet en lang mur ned, bag hvilken var en dejlig have. Hvor tid- ligere haven lå, fik byen i stedet en parkeringsplads. Om dagen trænges bilerne på pladsen, men uden for butikker- nes åbningstider ligger stedet hen som en trøstesløs ørken. Der er egentlig noget grotesk i, at de forretningsdrivende – for at yde forbugerne »service« – kræver skæmmende parkeringsanlæg, for hvori ligger »servicen« over for de borgere, som til daglig skal leve med det ødelagte bybillede? Og så er Faaborg endda heldig sammenlignet med andre

Den gamle Skole Grønnegade 67

byer, da denne parkeringsplads er den eneste – bortset fra Torvet – som har gnavet sig ind i det gamle bylegeme. Man kan kun se frem til, at pladsen ad åre får en ny randbebyggelse eller en solid mur med træer bagved, så Grønnegade igen kan fremtræde på sin gamle, helstøbte måde. Men så længe pladsen ligger der, kan man vende ryggen til den, og i stedet glæde sig over bygningen på den anden side gaden, Grønnegade 67, hvor der i en lang årrække har været skole. Det 10 fag lange hus med stor kvist og frontispice er opført i 1807 for conseilsråd og byfoged Tolstrup til erstatning for en stor hovedbygning i bindingsværk, som lå på stedet. Vi kender ikke bygmesterens navn, men man gætter næppe helt galt, hvis man nævner Jørgen Hansen Langs navn. Huset rummede beboelse frem til 1876, hvilket år skolebestyrer Deichmann flyttede sin privatskole fra købmand Wils Gård, Grønnegade 41, hertil. Ved den lejlighed blev der foretaget en del ombygninger, hvorunder huset blandt andet blev forkortet med et fag. Den store kvist kan måske stamme fra samme ombygning, men mere sandsynligt er det dog, at den er så sen som fra 1910. I dette år lod nemlig skolebestyrer Valeur den smukke skolebygning inde i gården opføre, så hans privatskole blev Faaborgs største. Udvidelsen af skolen skete med økonomisk garanti fra kommunen, der i øvrigt overtog skolen i 1919 og indrettede den til grundskole, mens hovedskolen længere henne i Grønnegade beholdtes de ældre klasser.

Den Ploug- Hempelske Stiftelse Grønnegade 48

Inden vi for en liden stund forlader Grønnegade for at slå et smut ad Feltens Rist og over kirkegården, skal den Ploug-Hempelske Stiftelse, Grønnegade 48, omtales. Bygningen, der er rejst i bindingsværk, udmærker sig i Faaborg ved at have styrtrumskonstruktion, hvilket vil sige, at stolperne i facaden er forlænget op over bjælkelaget, der forbinder stolperne i for- og bagsiden, hvorved der på loftet opstår et større rum – et styrtrum – ude ved tagets sider. Bygningen må være opført engang i 1750'erne som ladehus, idet det høje loft var beregnet til at opbevare korn. Men allerede i 1760'erne forlyder det, at huset er »indrettet til kirkelige fattiges enker, nyeligt opbyggt, hvor tilforn har stået et kornhus«. Der er grund til at tro, at fattighuset snart

Agent Jørgen Plougs og hustru Barbara Kirstine Hempels stiftelse i Grønnegade fotograferet i 1908. Stiftelsen eksisterer endnu. Desværre er bindingsværkshuset, der skyder sig frem i gaden til højre revet ned til fordel for en nok så ligegyldig etageejendom (fot. M. Mackeprang, Nationalmuseet).

Feltens Rist

blev nedlagt, da byen i slutningen af 1700-årene kviede sig ved at ofre penge på den sociale forsyrg. Bystyret var af den mening, at såfremt de fattige blev hjulpet af det offentlige, kunne man risikere, at den private hjælp ville ophøre. I 1801 havde agent Jørgen Ploug og hustru Barbara Kirstine Hempel oprettet et legat, der i 1826 overtog ejendommen i Grønnegade. Fire værelser blev indrettet med senge og borde, hvor otte fattige kunne leve en tålelig tilværelse.

Ved siden af den gamle skolebygning, der er omtalt ovenfor, munder en lille stump gade, Feltens Rist, ud i Grønnegade. Gaden har utvivlsomt navn efter den rist, som tidligere var her og som skulle hindre svin og kreaturer i at trænge ind på kirkegården eller ud på markerne. Forsøgte dyrene at forcere risten, sad deres klove fast i tremmerne. Feltens Rist er en lille idyl med stokroser og bindingsværk. Bedst blandt husene er nok bindingsværkshuset, Feltens Rist 2, til højre i gaden. Det er opført omkring 1770, men har i tidens løb undergået en del ændringer. Indgangen til huset har fine fyldinger, fast ovenvindue og indfatning.

Feltens Rist i begyndelsen af dette århundrede. Bemærk den smukke portoverligger til højre (Nationalmuseet).

Helligåndskirken

Helligåndskirken i Faaborg er en gammel klosterkirke, som er opført i årene efter 1478, da klostret grundlagdes, og frem til omkring 1525. Selve klostret blev revet ned efter reformationen i 1530'erne, da byen hverken havde brug for eller råd til at vedligeholde bygningerne. Siden 1539 har kirken fungeret som sognekirke til erstatning for den gamle Sct. Nikolai kirke, som lå oppe ved Klokketårnet.

Denne kirke fra Valdemarstiden blev som tidligere nævnt nedrevet omkring 1550, og kun Klokketårnet blev bevaret, for at dets klokker kunne kalde til gudstjeneste, begravelse, bryllup etc. i Helligåndskirken. Dette samarbejde mellem klosterkirken og tårnet har bevirket, at faaborgenserne har kunnet prale med at eje verdens længste kirke, for hvor er der større afstand mellem alter og tårn end netop i Faaborg.

Det kan for så vidt undre, at byen først i middelalderens slutning fandt nåde for en klosterorden. Grunden til, at hverken benediktinerne, johanniterne, franciskanerne eller dominikanerne følte sig fristet til at oprette klostre i Faaborg, skal nok søges i, at byen, både hvad udstrækning og

indbyggertal angik, har været for beskeden i 1200- og 1300-årene. Kun cistercienserne, der søgte ensomheden, fandt til disse egne, da de i 1172 grundlagde et kloster i Holme – nu Brahetrolleborg.

Inden Helligåndsbrødrene slog sig ned i Faaborg, havde byen i næsten 100 år haft et helligåndshus, hvor syge og nødlidende kunne finde hjælp. Det omtales første gang i kilderne i 1396, og det er troligt, at kirken og kirkegården er bygget op omkring dette hus. Det var en selvejende stiftelse, som levede af milde gaver, der blev skænket af velstående medborgere.

Helligåndsordenen kom sent til Danmark, for først i 1438 grundlagdes et kloster i Ålborg. Siden hen kom yderligere fem Helligåndsklostre til Danmark, heriblandt klostret i Faaborg, der blev stiftet 10. september 1477, men først godkendt af paven 14. marts 1478. Ordenen var grundlagt i Sydfrankrig så tidligt som i 1170'erne og var ligesom franciskanerne og dominikanerne en tiggerorden. Helligåndsklostrene var uafhængige af de lokale bisper, men skulle adlyde prioren over provinsen Danmark.

Arbejdet med at opføre kirken og klosterbygningerne er sikkert påbegyndt omkring 1480. Først rejstes kirkens kor og nordre sideskib (mod Sundet) i munkeskifte, hvilket vil sige, at munkesten veksler med to løbere for hver binder. Nogenlunde samtidig er man taget fat på opførelsen af den østre klosterbygning, som havde gavl op til kirkens kor. På korets nordmur er der vederlag for hvælvinger og spor af tilmurede døre, der viser, at klosterfløjen har haft to hvælvede etager. I hjørnet mellem koret og sideskibet ser man endvidere en svær murpille, hvori er indbygget en vindeltrappe, som har forbundet de to etager med hinanden. På samme side af kirken skal man endvidere bemærke en tilmuret spidsbuet åbning i den ende af sideskibet, som er nærmest indgangen ved Kirkestræde. Åbningen er tolket som en mulig forbindelse mellem kirken og klostrets vestfløj, men som det senere vil blive omtalt, er vi egentlig uden viden om, hvorvidt klostret har været af den traditionelle firfløjede type med kirken i syd, hvortil har sluttet sig en øst- og en vestfløj, som så igen har været forbundet i nord med endnu en fløj.

Helligåndskirken set fra Sundet omkring år 1900. Kirken ser temmelig forfalden ud, men man aner de mange bygningsspor i dens venstre halvdel ved koret. I forgrunden en lille vindmølle, der pumper vand ud af Sundet (Nationalmuseet).

Kirkens skib hører en noget senere byggefase til, hvorfor det ikke kan overraske, at murværket her er rejst i polsk skiftegang (en løber veksler med en binder). Kirken er formentlig først blevet færdig et stykke ind i 1500-årene, men noget præcist herom ved vi ikke. Endnu mindre ved vi imidlertid om klosterbygningerne, dels fordi de så godt som ikke er omtalt i de skriftlige kilder, dels fordi området omkring kirken ikke er grundigt arkæologisk undersøgt. Sidst er der gravet på stedet, ved Nationalmuseet, i 1966, hvor der udlagdes søgegrøfter i området mellem kirken og Sundet på de steder, hvor man skulle forvente at finde de tre klosterfløje. Resultaterne var imidlertid beskedne, idet man bortset fra østfløjen, hvis eksistens man i forvejen var vis på, ikke fandt yderligere spor af bygninger. Undersøgelsen giver anledning til forskellige overvejelser om klostrets udformning og placering. Man kan således forestille sig, at klostret blot har bestået af kirken og østfløjen, hvilket kan hænge sammen med, at det blev anlagt så sent i middelalderen, at det ikke er blevet udbygget inden reformationen gjorde det overflødigt. Mere sandsynligt er det imidlertid, at nord- og vestfløjen har været opført i bindingsværk på et kampestensfundament, som har ligget oven

på jorden. Disse bygninger har kunnet nedrives efter reformationen uden at efterlade spor af betydning. Endelig kan man ikke udelukke, at klosterbygningerne har ligget spredt i området omkring kirken. Det er således tænkeligt, at det før omtalte helligåndshus har fungeret som klosterbygning, men ikke har kunnet indpasses i et regulært anlæg af den traditionelle type. Men hvordan det nu end forholder sig, så er det helt sikkert, at fremtidige gravninger i kirkens omgivelser må følges med den største opmærksomhed.

Kirken er på en gang et både mærkværdigt og storslået bygningsværk. Det indtager en fremtrædende plads blandt de bevarede bygningsminder fra gotisk tid, men som det er tilfældet med Vesterport og Klokketårnet, er det ikke det himmelstræbende og elegante, der ellers er kendetegnende for den tids arkitektur, som præger disse bygninger. Der er en kraft og djærvhed over Helligåndskirken, som gør, at den på bedste vis er i pagt med byen og oplandet. Det langstrakte kor passer egentlig ikke særligt godt til det tresidede skib, der for midtskibets vedkommende lider under, at det ikke blev bygget så højt, som det oprindeligt må have været planlagt. Nu går sideskibenes tagflader næsten i et med højkirkens tag, hvis vinduer da også er tilmurede. Men der er noget aldeles prægtigt over den store bygningskrop med de gulkalkede murflader og teglbelagte tage. Betagende virker også pinaklerne eller tinderne, som er anbragt på kamtakkerne. Den lille tagrytter på skibets østre ende bærer i vindfløjen årstallet 1794, hvilket år den sikkert er fornyet. Helt tilbage til 1500-årene har man kendskab til, at kirken har været forsynet med et spir.

Når man i dag træder ind i kirken, bemærker man straks den harmoni, der behersker det lange rum. Det meste af inventaret stammer fra en istandsættelse af kirken i 1858, og de nyrestaurerede stolestader, pulpituret, orgelfronten, altertavlen og prædikestolen udgør en meget fin helhed, som man bør værne om. Skaberen af det fine interiør er sikkert den fremragende arkitekt Christian Hansen.

Blandt det øvrige inventar er der grund til at nævne alterbilledet af W. Marstrand, som købmand L. P. Voigt skænkede kirken i 1855 i anledning af sit guldbryllup. Gaven skal måske også ses i lyset af, at Voigt dette år blev

udnævnt til æresborger i Faaborg (se senere). Den gamle altertavle fra 1511, et fint lybsk arbejde med fire fløje, blev henlagt på kirkens loft, hvorfra den imidlertid blev reddet fra undergang i 1882, da den førtes til Nationalmuseet. Langs korets vægge findes senmiddelalderlige korstole, der mellem sæderne er forsynet med morsomme ansigtsmasker. Fra samme tid er det smukke skab med stavværksornamentik, som står ved søndre sideskibs nordvæg. Skabet antages at stamme fra den nedbrudte Sct. Nikolai kirke ved Klokketårnet, og det samme gør sikkert den romanske granitfont. Om døbefonten kan det yderligere oplyses, at den indtil 1917 stod som vandtrug ved pumpen i alderdomshjemmets gård. Af andre genstande fra Sct. Nikolaj, der måske har fundet anvendelse i Helligåndskirken, er et røgelseskar, som borgmester Tolstrup imidlertid forærede Nationalmuseet i 1811. Ved den omtalte restaurering af kirken i 1858 blev en del af den gamle udsmykning kasseret, men endnu findes heldigvis tre epitafier bevaret.

Vi forlader dette dejlige og fredfyldte sted for at tage bygningerne i kirkens umiddelbare nærhed i øjesyn. Først bør man dog lige bemærke portpillerne uden for kirkens indgang. Desværre blev de helt ombygget for nogle år siden, samtidig med at der blev indrettet parkeringsplads mod Sundet. Her var tidligere en lille lund, men træerne måtte ulykkeligvis væk, så de kirkesøgende kunne få plads til deres biler, når der tre–fire gange om året er konfirmation!

FAABORG HOSPITAL

Faaborg Hospital
Kirkestræde 11

Ved siden af porten ligger Faaborg Hospital, beregnet til at huse fattige medborgere. På samme sted – eller i dets umiddelbare nærhed – har der ligget et fattighus i henved 300 år, idet man har kendskab til, at borgmester Jacob Jørgensen – delvis af egne midler – i 1696 lod opføre et hospital ved kirken. Det var bygget i bindingsværk og kunne rumme otte fattige. Huset var i brug lige til 1836, da det afløstes af den nuværende grundmurede bygning. Bygmester på den nye bygning var Jørgen Hansen Lang, og

man må sige, at det var en virkelig nydelig bygning han fik rejst. Murværket er vandskuret (behandlet med et tyndt lag mørtel) og derefter malet, og under det tegldækkede tag er en simpel, aftrappet gesims. I huset var der beregnet plads til tolv fattige, men da byggeomkostningerne i 1836 havde overskredet det budgetterede, nøjedes man med at installere seks fattige i huset, hvilket de pågældende sikkert ikke har været kede af. Foruden bolig fik de fattige gratis lægetilsyn og medicin samt to mark ugentligt og fem pund kød til deling. I legatpenge oppebar hvert fattiglem 10 rigsdaler årligt. Endnu fungerer huset som stiftelse og beboes af tre til fire pensionister.

Stiftelsen
af 2. januar
Kirkestræde 9

Også nabohuset til hospitalet hører med til den sociale historie i Faaborg. Den 2. januar 1846 trådte 28 håndværkere og borgere sammen for at oprette et legat til fordel for gamle, værdige og trængende håndværkere. Kapitalen nåede straks 1200 rigsdaler, men først i 1857 vedtog man at opføre en fribolig for de gamle. Yderligere indsamlinger blev sat i værk og i 1863 kunne grundstenen til stiftelsen i Kirkestræde nedlægges. Som følge af krigen med Prøjsen i 1864 trak byggeriet i langdrag, så først i 1867 var alle lejlighederne taget i brug. Huset var dengang noget mindre end i dag, da de fem fag, der ligger længst væk fra kirken, først blev bygget i 1884 (byggeskellet ses tydeligt i facaden). Det var en ganske dejlig bygning, Faaborg hermed fik. Huset klæder kirkens omgivelser, og den fine rytme i buestikkene over facadens vinduer, buefrisen under hovedgesimsen og de svungne gavle, gør huset til en værdig repræsentant for den historisk-romantiske byggestil, som trængte frem i Danmark i 1850'erne.

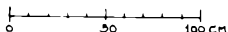
Hospitalsstræde

Bag Stiftelsen af 2. januar ligger en prægtig have. Haven omgives af en mur, som støder op til Hospitalsstræde. Yndigere stræde skal man lede længe efter. Det rummer købstadens idyl i fuldt mål, og når man færdes her, føler man sig hensat til fjerne tider. En mægtig eg, plantet af snedkermester Noer i 1837, kaster skygge over brolægningen og plankeværket, som hegner haven i forlængelse af hospitalet. Det plankeværk er – trods fremskredent forfald – noget af det mest værdifulde i gaden. De enkelte stave er formet

Det dejlige Hospitalsstræde fotograferet i 1908. Plankeværket er forholdsvis nyt, mens egen netop er fyldt 71 år. I baggrunden hospitalet og kirken (Faaborg Byhistoriske Arkiv).

Skitseopmåling af plankeværket i Hospitalsstræde.

som stolegavle med tre- og firkløvere, så man forledes til at tro, at der er tale om kasseret inventar fra kirken, men det er nu ikke tilfældet, da det først er sat op omkring århundredskiftet. Man må i øvrigt se i øjnene, at plankeværket på grund af råd og svamp næppe vil stå mange år endnu, og man tænker med bekymring på, hvem der sørger for, at det nye plankeværk, der skal rejses, bliver lig det gamle? Vil Faaborg-fonden eller byens styre sørge derfor? Thi det plankeværk kan byen ikke undvære.

Nogle vil måske mene, at det er mange ord at ofre på et sølle plankeværk, men det er nu engang sådan, at hvad enten man er fastboende eller blot gæster byen med mellemrum, så er det netop detaljer som en god fyldingsdør, et fag vinduer med profilerede sprosser, en udvendig trappe med smedejernsrækværk – eller blot et særpræget plankeværk – der har betydning og som man nikker genkendende til. Er tingene af kvalitet – og det er plankeværket i Hospitalsstræde på sin måde – glædes man ved dem, og man begræder tabet af dem, hvis de fjernes af skødesløse, uforstående hænder.

FAABORG DAMPVASKERI

Klostergade 18 –
Hospitalsstræde

I forlængelse af plankeværket ligger en lang værkstedsbygning i to etager, som er opført i 1897 af smedemester Noer. Nogle år senere indrettedes dampvaskeri, hvilket indskriften på hjørnet endnu fortæller om. Hjørnebygningen har i de senere år ikke været i den bedste stand, og det er egentlig synd, da den er ganske velproportioneret og klæder hjørnet.

Klostergade 14–16
– Hospitalsstræde 6

På det andet hjørne er for nylig opført tre nye forhuse til erstatning for tre bygninger i bindingsværk, der gik tabt

ved en tragisk brand i 1971. De tre nye huse er vel det første resultat af bevaringsplanen for det gamle Faaborg, som kommunalbestyrelsen gennemførte i 1972. Husene er ikke magen til dem der forsvandt, men der er ved udformningen af hver enkelt bygning lagt vægt på, at de skulle indgå på en neutral måde i gadebilledet samt hvile på de byggetraditioner, der er karakteristisk for den gamle bebyggelse i Faaborg. Mindre detaljer ved bebyggelsen kan måske diskuteres, men man må vist sige, at byrådet har haft en ganske heldig hånd i denne sag.

Klostergade 19

Det samme kan man desværre ikke sige om den tilbagerykkede ejendom, Klostergade 19, som ligger skråt over for de tre netop omtalte huse. Her lå helt frem til 1967 en vidunderlig gammel bindingsværksbygning, som kom lettere til skade ved en brand. Bygningen led imidlertid af den skavank, at den bredte sig et godt stykke ud i gaden, hvilket dog de fleste syntes havde en særdeles malerisk virkning. Det daværende byråd benyttede sig af branden til at få hele herligheden revet ned, så trafikken lettere kunne passere. Men da Klostergade sandt for dyden ikke er nogen motorvej, kunne man sikkert have klaret sig med den lille indsnævring i gaden. Til erstatning for det gamle opførte man det nuværende monstrum, som sikkert er udstyret med både gæstetoilet og grillovn, men som afgjort ikke hører hjemme i den gamle bykerne. Arkitekten på byggeriet fortjener næsten ikke at blive forbigået i tavshed.

De fleste bygninger i Klostergade hører 1700- og 1800-årene til, men de har næsten alle gennemgået betydelige ændringer siden da. For enkelte huse har ombygningerne været næsten ødelæggende, men hovedindtrykket er dog, at langt størstedelen er overleveret nutiden i en rimelig god bevaringsstand.

Klostergade 10

Det gælder for eksempel Klostergade 10. Huset fremtræder i dag med en fremspringende karnapudbygning over tre fag og to etager, der afsluttes af et skråtag (valm). Til venstre for huset er der et hul i husrækken, mens bygningen til højre er på blot én etage. Men sådan tog bebyg-

gelsen sig slet ikke ud, da den blev opført omkring 1750. Som det fremgår af fotografiet fra 1908, lå der tidligere til venstre for karnappen en otte fag lang bindingsværksbygning, to etager høj.

Også dette hus hører med til ejendommen, men var i 1700-årene på blot en etage, da det først i 1809 blev forøget til to etager. Det er den situation vi ser på det gamle fotografi, bortset fra at karnappen og det lille hus har fået pudset og malet bindingsværket. Efter 1908 er fagene til venstre for karnappen revet ned for at åbne udsynet til den bygning, der ligger tilbagetrukket på grunden.

Det er ikke blot husets bygningshistorie, der er kringlet. Også den brug, man har gjort af ejendommen igennem årene, har været afvekslende. Forhuset er efter alt at dømme opført som beboelseshus, men da privatskolerne vandt frem i slutningen af 1700-årene, erhvervedes ejen-

Klostergade 10 fotograferet i 1908. Den to-etages bygning i bindingsværk til venstre i billedet er nu nedrevet, mens hovedhuset stort set står uændret (fot. M. Mackeprang, Nationalmuseet).

Grønnegade set mod Vestergade. Nærmest til højre skimtes Grønnegade 31. De malede udhængsskilte er med til at give gaden liv. I baggrunden ses Vestergade 1 (fot. 1908, Faaborg Byhistoriske Arkiv).

dommen i 1798 af kapellan Ulrik Boesen, der indrettede den til institut. Skolen var beregnet for bedre stilledes børn, og der undervistes i de samme fag som i latinskolen, ligesom der afholdtes eksamen. Om søndagen gav Boesen undervisning i skrivning og regning for håndværksdrengene. Allerede i 1806 blev skolen nedlagt, da kapellanen forlod Faaborg. Huset i Grønnegade blev da købt af rabbiner Elias Moses, som indrettede forhuset til synagoge. Vi har i øvrigt kendskab til, at det kunne gå voldsomt til, når jøderne mødtes til gudstjeneste i Klosterstræde. Det skete, at det kom til håndgemæng, så byfogeden måtte gribe ind.

I forhuset var der synagoge indtil 1860. Den jødiske menighed talte på det tidspunkt 60–70 personer, det største antal i nogen fynsk købstad. Forholdene er sikkert blevet for trange, så i stedet opførte menigheden den endnu eksisterende synagoge inde i haven (indviet sept. 1860, men

i 1914 overtaget af frimurerlogen). Foreløbig fik bindingsværkshuset til venstre for karnappen lov til at stå, men et stykke ind i dette århundrede blev det desværre revet ned og efterlod hullet i husrækken.

Grønnegade

Klostergade fører ud i Grønnegade, hvis forløb nu skal følges ned til Mellemgade, for at turen kan fortsætte ad Vestergade til Vesterport. Dette stykke af Grønnegade bærer i nogen grad præg af at være baggade til Østergade-Torvegade. Nogle steder har man ligefrem revet huse ned, for at varer og lignende kan føres op til forhusene i hovedgaden. Disse huller i facaderækken kan minde om udtrukne tænder i en tandrække. De pynter ikke. Men som tiden går, vænner man sig til, at der mangler nogle huse, og bemærker derfor ikke den langsomme forringelse af miljøet, der finder sted.

Grønnegade 31

En enkelt bygning på dette stykke af Grønnegade skal nævnes. Det er Grønnegade 31, som er opført kort tid før 1760. Det er et enkelt bindingsværkshus med en gavlkvist over tre fag og en nydeligt udformet port. Der har en overgang været indrettet farveri i ejendommen, og det 200 år gamle forhus har ikke opnået sin høje alder uden at modtage en del skrammer. Men nu er ejendommen i de bedste hænder på ny, og der er ingen tvivl om, at den i løbet af få år vil fremstå som en fugl Fønix af asken.

Vestergade 1

Vi krydser Mellemgade for at tage de fine huse i Vestergade i øjesyn. Vestergade er en af de gamle indfaldsveje til byen, og det kan ikke overraske, at det er her, lige inden for byporten, at vi finder nogle af de største købmandsgårde. Det første sted vi gør holdt er i Voigts Gård, Vestergade 1. Når man i dag betragter forhusbebyggelsen, kan man have svært ved at forestille sig, at der her indtil 1910 lå et af de mest pragtfulde anlæg i byen. Nu må man nøjes med at betragte fotografiet fra 1908. Men går man ind på gårdspladsen, kan man endnu få et indtryk af tidligere tiders storhed. Om de enkelte bygninger kan følgende oplyses: Den lange bindingsværksslænge til gaden, som ses på fotografiet fra 1908, var opført som tre selvstændige ejen-

Vestergade 1. Hvor er det trist, at Faaborg i 1910 måtte sige farvel til en del af denne skønne bygning, hvor H. C. Andersen mødte Riborg Voigt. Den nye hjørneejendom, der opførtes i stedet, var måske mere rentabel for husejeren, men byen blev fattigere ved dette bytte (foto. M. Macheprang 1908, Nationalmuseet).

domme umiddelbart efter bybranden i 1728. Først i 1835 kom de under samme ejer, nemlig agent og købmand L. P. Voigt. Det lange hus stod stort set uforandret frem til 1910, da hjørneejendommen ved Mellemgade opførtes. Dernæst indrettedes lidt efter lidt butikker i den del af huset, som ligger op mod Vesterport, hvorved bygningen har fået en bazarlignende karakter. Det hus havde fortjent en bedre skæbne.

Sidehusene til højre i gården er opført af Voigt i perioden 1806–38, men er siden hen delvis ombygget, mens pakhuset bagest i gården er fra 1837. Endelig er der sidehusene til venstre i gården, som sikkert er fra 1700-årenes slutning, men stærkt ombygget i anden halvdel af 1800-årene.

Gårdens storhedstid falder i hundredåret fra 1750 til 1850. Ved denne periodes begyndelse var den rige købmand Christen Hansen Erreboe ejer af stedet, men da han

døde, giftede enken sig i 1774 med Christian Voigt, der i 60'erne havde været foged ude på godset Hvedholm. Året efter ægteskabets indgåelse tog Christian Voigt borgerskab som købmand, og da han forstod at udnytte de gode konjunkturer i 1700-årenes slutning, indtog han snart sammen med konkurrenten Jørgen Ploug, der ejede købmandshuset på den anden side Vestergade, stillingen som det handelshus, der dominerede byens handel og skibsfart. Christian Voigt døde i 1805, hvorefter sønnen Laurits Peter Voigt, der både blev kongelig agent og fra 1855 æresborger i Faaborg, drev den store virksomhed gennem de vanskelige år efter krigen med England 1807–14. Størstedelen af omsætningen faldt på grovvarerhandelen med bønderne, som afsatte deres korn til de store Faaborg-købmænd, der så på egne skibe sørgede for transporten til Nordtyskland, Norge og København. Om efteråret, når kornet var høstet, kunne bøndervognene holde i lange rækker ud gennem Vesterport, hvor de ventede på at nå frem til Voigts og Plougs gårde for at læsse af.

En enkelt episode i købmandshusets historie kommer man ikke uden om at fortælle: I sommeren 1830 fik sønnen i huset, Christian Voigt, besøg af sin studenterkammerat, den da 25-årige H.C. Andersen. Den unge digter følte nærmest besøget som lidt af en pligtvisit, som han ikke ventede sig andet af end kedsomhed. Men næppe havde han gjort sin entré, før han blev stærkt betaget af husets datter, Riborg Voigt. I de følgende dage blev der danset hos agenten og der blev roet på fjorden. Riborg Voigt blev H. C. Andersens første virkelige forelskelse, der bragte ham i ekstase, men samtidig indgød ham en angst, så han pludselig brød op fra gården i Vestergade og nærmest flygtede til København. Breve udveksledes, men Andersen måtte bryde den ulige forbindelse. I litterær henseende resulterede mødet med Riborg Voigt i en lille digtcyklus, »Hjertets Melodier«, hvoraf de fleste vel kender: »To brune øjne jeg nylig så«. Nogle år efter denne episode giftede Riborg Voigt sig med skovrideren på Hanneslund, Poul Jacob Bøving, der var søn af byens apoteker. H. C. Andersen genså hende siden hen, blandt andet under en koncert i Faaborg i 1840.

Vestergade 10, Plougs Gård, er opført umiddelbart efter branden i 1728, men den nuværende facade er først rejst omkring 1790 (foto. M. Mackeprang 1908, Nationalmuseet).

Vestergade 8

Plougs Gård
Vestergade 10

Over for Voigts Gård ligger en dejlig bindingsværksgård i to etager og med karnapopbygning, Vestergade 8. Bygningen er opført kort tid efter bybranden i 1728, men var dengang kun en etage høj. Forhøjelsen til to etager fandt sted i 1798 på initiativ af købmand Simon Hempel, der året før havde overtaget gården efter sin svigerfar Jørgen Ploug, der foruden nr. 8 havde ejet nabogården, Vestergade 10 (se senere). Huset fik derved det omfang det har i dag, men i 1919 fik den daværende ejer den ulykkelige idé at lade underetagen grundmure og indrette butik. Det var en alvorlig forringelse af det fine bygningsværk. Arkitekt H. H. Engqvist udarbejdede i 1956 forslag til at genskabe gårdens udseende fra før ombygningen, men alt var forgæves. Mon ikke tiden nu skulle være inde til at få rådet bod på den gamle skade?

Vestergade 10, Plougs Gård, indtager en fremtrædende plads i den borgerlige bygningskunst i Danmark. Og i

Faaborg er der ikke mange borgerhuse, der har så fornem en facade. Umiddelbart skulle man tro, at denne prægtige gård var opført efter en samlet plan, men det er slet ikke tilfældet. Også denne ejendom blev hjemstøgt under bybranden i 1728, og en ny gård i 21 fag bindingsværk og et portrum opførtes i stedet. I 1775 overtog købmand Jørgen Ploug ejendommen og nogle år senere gik han i gang med en omfattende ombygning. Gården forhøjedes til to etager, og bindingsværket til gaden erstattedes med den nuværende grundmurede facade, dog med undtagelse af den fremskudte del af bygningen, som ligger op til Vesterport. Først i 1880 blev denne bygning øget til to etager. Heller ikke bagsiden undergik de store ændringer, idet man her bevarede bindingsværket. Også portrummet er en rest af den oprindelige bygning. Skaberen af det fornemme bygningsværk var formentlig murermester Hans Lang. Det er meget lidt vi ved om denne mand, men det må antages, at han har fået sin uddannelse ved det samtidige fynske herregårdsbyggeri, hvor han kunne suge viden til sig fra de kendte bygmestre fra København, som byggede for adelen. Det er således helt oplagt, at hofbygmester C. F. Harsdorff har øvet indflydelse på Lang, da han skulle udforme Vestergade 10. Facadedekorationen er sparsom, thi bortset fra de svage fremspring og vandrette bånd, er blot indgangen og porten blevet genstand for lidt ekstra opmærksomhed. Op til indgangen fører en dobbelt sideløbstrappe med smedjærnsrækværk og to lygter, dørene er med fyldinger og indrammes af pilastre og en trekantfronton. Portåbningen er smukt formet som en kurvehank, og fløjene er dekoreret med en mæanderbort i form af en »løbende hund«.

Men hvem var denne købmand Jørgen Ploug, som kunne tillade sig – og havde sans for – at opføre dette prægtige hus i grundmur i en lille by, som var domineret af små, lave bindingsværkshuse. Slægten Ploug kan i Faaborg følges tilbage til 1600-årene, men det var tre generationer i tidsrummet 1760 til 1850, der ved købmands- og rederivirk-somhed skulle kaste glans over slægtsnavnet. Handelshusets stifter var agent Jørgen Ploug, som var født henne i Grønne-gade 31 i 1737. 22 år gammel løste han borgerskab, og i 1764 erhvervede han den ovenfor omtalte ejendom, Vester-

gade 8. Samme år giftede han sig med distriktskirurg Hempels datter, Anna Margrethe, der imidlertid døde i 1769 efter fire fødsler. Heldigvis havde kirurgen endnu en datter, Barbara Kirstine, men 17 år skulle gå, før de blev gift. Vestergade 10 erhvervede Ploug i 1775, og i de følgende år købte han ejendomme op både inde i byen og ude i omegnen. Især under Den amerikanske Frihedskrig (1776–83) tjente han store penge på skibsfarten og kornhandelen, så da krigen sluttede, var han ubestridt byens rigeste mand.

I 1797 overdrog han Vestergade 10 til sønnen Simon Hempel Ploug, der også skulle føre firmaet videre, mens svigersønnen Simon Hempel overtog Vestergade 8. Selv købte den gamle agent Den gamle Gård i Holkegade 1, hvor han boede til sin død i år 1800. Simon Hempel Ploug, og siden hen dennes søn Jørgen Ploug, blev i første halvdel af 1800-årene toneangivende i Faaborg, men det var også i deres tid, at handelshuset Voigt, på den anden side gaden, trængte sig stærkt på. De to firmaer handlede stort set med de samme varer, så konkurrencen kunne være skarp. Den unge Jørgen Ploug spillede en aktiv rolle i byens styre i 1830'erne, men samtidig gik det støt tilbage for hans firma. Lån blev optaget, og i 1844 solgte han Vestergade 10 til den fremadstræbende købmand Lagoni. En sammenslutning mellem Plougs hus og et Odensefirma blev gennemført, men i 1850 gik det nye selskab fallit med et brag, som gav genlyd i Faaborg. Alle firmaets aktiver, heriblandt 7000 flasker vin, 30 oksehoveder rødvin samt flere oksehoveder Rhonevin, skiftede ejere. Man havde levet standsmæssigt i det plougske hjem, men det var en ringe trøst for de mange borgere og bønder, som i tillid til Plougs solvens havde anbragt deres sparepenge i firmaet, penge som de nu måtte sige farvel til. Mens de to andre storkøbmænd i 1800-årenes Faaborg, Voigt og Lagoni (se senere), blev tildelt titler af æresborgere, forlod den plougske familie snart byen, da fallitten var en kendsgerning.

Vesterport

Når man tænker på den sans for skønhed, hvormed familien Ploug installerede sig i Faaborgs bedste huse, kan det undre, at Simon Hempel Ploug i 1806 kunne tilbyde byens

kasse 100 rigsdaler for at fremme nedrivningen af Vesterport. Det kan kun skyldes den evige larm, der er trængt ind i agentens stuer, når kuskene under eder og forbandelser forsøgte at lempe sig selv og deres vogne gennem den smalle port, der har fået Ploug til at fremsætte sit tilbud. Planerne om nedrivning af Vesterport blev heldigvis forpurret, men det er langt fra den eneste gang, at der er gjort forsøg på at blive det maleriske bygningsværk kvit.

Vesterport er, sammen med kirken og Klokketårnet, det eneste bevarede bygningsminde, som har rødder i middelalderen. Som nævnt i indledningen har porten sandsynligvis indgået i Faaborgs middelalderlige befæstningsværk, om end den nuværende bygning tidligst kan være fra 1400-årenes slutning. Den er opført af munkesten i såkaldt munkeskifte (2 løbere veksler med 1 binder) og var, indtil en ombygning i 1839, med tre hvælvinger. Frem til 1857 skulle enhver gøre holdt inden for porten for at betale en afgift – accise – af de varer man førte til byen. Allerede i tidlig tid mistede den svære portbygning sin betydning som fæstningsværk og ved flere lejligheder, for eksempel i 1745, 1806 og 1879, var porten så forfalden, at der dryssede sten ned til stor fare for de passerende. Som nævnt blev der gjort forsøg på at få det besværlige »monstrum« fjernet, da det ikke gjorde nogen gavn og – efter regnskaberne at dømme – ustandselig krævede penge til vedligeholdelse. Men morsomt nok var det som regel mangel på penge, der gjorde, at byrådet kviede sig ved at bevilge de nødvendige midler til at bryde porten ned. Derfor Plougs tilbud om økonomisk støtte i 1806.

I 1839 blev der brudt nogle huller i murværket for at skaffe vinduer og døre til en toldbod, som var opført ved porten. Her måtte en betjent holde vagt dag og nat, dels for at opkræve de pligtige afgifter, dels for at holde opsyn med, at ingen fordægtige personer stjal sig adgang til byen. Om natten måtte man vække betjenten, for at han kunne komme ud og åbne portfløjene. I blæsevejre kunne det ske, at vinden greb fat i de solide porte, så gående og vogne led overlast. Et forslag om at erstatte de massive porte med en gitterlåge, så vinden frit kunne passere igennem, blev i 1840 afslået med den begrundelse, at den nuværende port be-

*Inden for porten år 1900.
Til højre Vestergade 8
og 10. Vesterport står i
den skikkelse, som den fik
ved restaureringen i 1879.
Et herligt gadebillede, der
desværre i dag er noget
forplumret ved ombygning-
en af huset til venstre i
billedet (fot. Hude 1900,
Nationalmuseet).*

skyttede beboerne i Vestergade, mens en stakitport ville give en ulidelig træk. Altså blev de gamle portfløje bibeholdt, indtil accisen blev afskaffet en halv snes år senere. I forbindelse med accisens ophævelse blev der igen stillet forslag om at sløjfe hele porten, men denne gang var det købmand Lagoni, der reddede bygningen, idet han som nabo til Vesterport truede kommunen med sagsanlæg, hvis man førte planerne ud i livet. I 1879 var den gal igen. Bølgerne gik højt i byen for og imod portens bevarelse. Men også denne gang blev den bevaret – og tilmed grundigt restaureret. For grundigt vil de fleste sikkert mene. Portens gulkalkede pudslader blev banket ned for i stedet at blive smurt over med et lag ækel cement. Portåbningen udvidedes, så passagen blev lettere, og en tøndehvælvning opmuredes til erstatning for de tre hvælv, der var fjernet i 1839. Gavlkammene ombyggedes og vinduesåbningerne

blev radikalt ændret. Sådan stod Vesterport til 1917, da arkitekt Fritz Jørgensen gik i gang med en ny restaurering. Cementen fjernedes, så murene kom til at stå i røde sten. Den øverste del ommuredes i munkesten, og tøndehvælvingen blev erstattet af et fladt bjælkeloft. Endelig anbragte man den gamle inskriptionstavle på dens gamle plads over portåbningen, hvorpå portens vigtigste årstal er indhugget.

Med den sidste restaurering må man antage, at Vesterport er reddet for fremtiden, da man næppe kan forestille sig, at nogen vil synke så dybt, at de på ny vil fremsætte forslag om portens fjernelse. En del historiske detaljer er ganske vist gået tabt ved de omfattende restaureringer i 1879 og 1917, men Vesterport vil altid være et af de kæreste minder om den gamle købstad.

Lagonis Minde

Uden for Vesterport tager Vestergade i en let krumning retning mod oplandet. Denne del af gaden hed indtil 1879 Sandegyde, et navn som beboerne imidlertid var utilfredse med, hvorfor byrådet ændrede det til Vestergade. Efter at have passeret gennem Vesterport drejer vi til højre op ad Nørregade. Denne gade rummer ikke de store bygningsværker – bortset fra bryggeriet, men den fører ud til Lagonis Minde, som nok er et besøg værd. Den trekantede plads er opkaldt efter storkøbmand og brændevinsbrænder Peter Friederich Lagoni. Lagoni var lærersøn fra Gærup, blev sat i lære hos en købmand i Faaborg, for derefter i ti år at være fuldmægtig i handelshuset Voigt. 1839 fik han borgerskab som købmand og i 1844 kunne han købe Plougs Gård, Vestergade 10, samt dennes brænderi og tømmerplads for 12.000 rigsdaler.

Efter at agent Jørgen Ploug var gået fallit i 1850 – og da handelshuset Voigt samtidig var i tilbagegang – blev Lagoni i 1860'erne byens største købmand med adskillige skibe i søen, et stort brændevinsbrænderi, der foruden sprit gav foder til over 200 kreaturer. Endvidere solgte han tømmer og eksporterede korn, som han købte af omegnens bønder. I 1864 producerede Lagonis brænderi 900.000 pletter kornbrændevin, hvortil blev brugt 16.000 tønder rug, byg og malt. Det var ganske betydelige mængder, men desværre stod kvaliteten ikke i forhold til kvantiteten. Ved en in-

»Vester Mølle« ved Lagonis Minde er opført omkring 1790 for agent Jørgen Ploug af bygmester H. J. Lang. Den smukke bygning har meget til fælles med Vestergade 10, se fotografiet side 73 (foto M. Mackeprang 1908, Nationalmuseet).

dustriudstilling i 1858 blev hans produkt karakteriseret som »temmelig slapt og af en uren lugt«. Det må dog siges, at brændevin dengang som oftest var et langt ringere produkt end nutidens fuselfri akvavitter.

Agent Lagoni boede som tidligere fortalt i Plougs gamle ejendom, Vestergade 10, fra 1844 til 1870, men hans navn er i dag knyttet til den trekantede plads for enden af Nørregade, Lagonis Minde. Dette areal var indtil slutningen af forrige århundrede brugt til markedsplads, især ved salg af heste og kreaturer. Med støtte fra blandt andre Lagoni selv blev anlægget indrettet i 1860'erne, i øvrigt nogenlunde samtidig med, at Voigts Minde blev skabt nede ved fjorden.

Kvarteret Nørregade – Lagonis Minde var fra 1880'erne og fremefter stærkt præget af den første industri, som kom til Faaborg. I 1851 og 56 fik byen to jernstøberier, som fik værksteder ved Lagonis Minde. Da det ene støberi ophørte

i 1880'erne, blev bygningen erhvervet af P. L. Brønner. Han var udlært i malerfaget hos mester E. N. Knippel for senere at blive svend hos mester Syrak Hansen, hvor han blev ven med de fynske malere, Syberg, Peter Hansen etc., og der er næppe tvivl om, at han selv var et talent. Hans evner gik imidlertid i mere praktisk retning, og det kom til udtryk, da han startede den senere så hæderkronede tapetfabrik »Fiona« ved Lagonis Minde.

Vester Mølle Lagonis Minde 11

I dag er det mere end noget andet den lange smukke bygning på pladsens ene side, som tiltrækker sig opmærksomhed. Det er »Vester Mølle«, Lagonis Minde 11, som er opført i 1790 af agent Jørgen Ploug, og med H. J. Lang som bygmester. Det var et dejligt hus Lang skabte, helt på højde med Vestergade 10, som han opførte nogenlunde samtidig. I facaden er midtpartiet og endepartierne svagt fremhævet og smykket ved vandrette fuger (refendsfugning), mens de mellemliggende flader blot er prydet med et vandret bånd. Bygningen krones af en høj frontispice med kraftige profilbånd, der gentages i hovedgesimsen under taget. Endelig er bygningen forsynet med et smukt indgangsparti i sandsten. Huset har navn efter den nu nedrevne mølle, som lå lige bag forhuset. Det var en prægtig mølle af den hollandske type, opført af Jørgen Ploug i 1790'erne og nedrevet i 1941 (fundamentet ses endnu inde i gården). Man kan kun beklage, at den har lidt samme skæbne som de andre vind- og vandmøller, der tidligere omgav Faaborg.

Lagonis Minde 12

Skråt over for Vester Mølle ligger endnu et hus, som det er værd at ofre opmærksomhed. Det er Lagonis Minde 12, som er opført for en bager omkring 1825. Med en lav sokkel, men med en stor kvist, er huset ganske tidstypisk. Bygningen ligesom trykkes mod jorden, men den velproportionerede facade og stilfærdige dekoration gør huset til noget særligt.

I 1870 afhændede Lagoni sine virksomheder og trak sig tilbage fra sin deltagelse i byens offentlige liv. Han forpagtede godset Stensgård uden for byen for her at nyde sin alderdom. For at hædre den store købmand holdt byen

en afskedsfest med middag og dans. I 1885 blev han udnævnt til æresborger i Faaborg. Ved Lagonis død i 1894 var der tændt fakler i byens gader, da hans bære blev ført fra Stensgård til kirken, og da borgmesteren et par dage i forvejen var rejst til Odense for at fremskaffe et orkester, der kunne spille den »fornødne og sømmelige« sørgemusik, blev begravelsen en stor oplevelse. Da båren kom til Vesterport, tog byrådet imod, og sørgetoget gik ad Vestergade, forbi hans gamle bolig i nr. 10, ad Mellemgade, Torvet, forbi rådhuset og videre til kirken. Alle havde stillet tællelys i vinduerne, og gaderne var dækket af grønt løv.

Det gamle Bryggeri Nørregade 2–2A

På vejen tilbage ad Nørregade fra Lagonis Minde passerer vi på venstre hånd en lang to-etages bebyggelse, Nørregade 2–2A, Det gamle Bryggeri, som er den sidste rest af agent Lagonis mange virksomheder. Den sydligste del af bygningen (nærmest Vestergade) opførte Lagoni i 1858 til dampbrænderi og dampmølle, og da foretagendet gik godt, blev huset udvidet i 1865 med en maltekølle (ved passagen ind til det nye rådhus).

Da Lagoni trak sig tilbage i 1870, overtoges brænderiet af købmand Asmussen, som det lykkedes at holde gang i spritfremstillingen i godt vel en snes år. Lukningen af virksomheden i Nørregade hang sammen med den koncentration af brænderivirksomheden, som fandt sted i disse år, hvor det nydannede selskab, »De danske Spritfabrikker«, opkøbte eller udkonkurrerede det ene provinsbrænderi efter det andet.

Men brænderiets bygninger blev ikke overflødige. Faaborg havde hidtil været i den fortvivlede situation, at man ikke havde haft sit eget bryggeri, hvor man kunne fremstille bajersk øl. Derfor dannede nogle fremsynede borgere med malermester Syrak Hansen og fabrikant Rasmussen i spidsen i 1897 aktieselskabet »Vestfyn«, og i december 1898 startede produktionen af bajersk øl i det gamle brænderi. Det gik godt i nogle år, men det kneb med likviditeten, så i 1914 overtog Albani i Odense virksomheden. Fabrikationen fortsatte dog, men nu under navnet »Bryggeriet Sydbyn«. I 1969 indstilledes driften i Nørregade, og produktionen flyttede ud i Faaborgs udkant.

Nu ligger de gamle bygninger stille hen. Al produktion er ophørt, og i kommunalbestyrelsen ved man ikke hvad man skal stille op med bebyggelsen. Alle, der holder af det gamle Faaborg, håber på, at bygningerne finder anvendelse, for eksempel til bibliotek, så det lange forhus fortsat kan være til pyrd for Nørregade. Hertil kommer, at bygningen rummer så megen Faaborg-historie, at det ville være et stort tab at miste den.

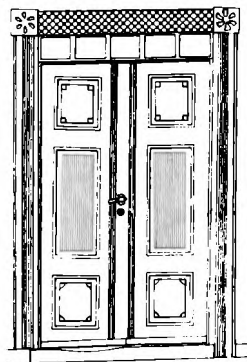
Vestergade 9

Vi er tilbage i Vestergade, hvor der lige ud for Nørregade ligger en nydelig bygning, Vestergade 9. Huset er opført i 1818 af agent Jørgen Hempel Ploug, og selv om forhuset er lettere ombygget, vidner det alligevel om den kvalitet, som prægede de huse, de store købmænd rejste i årene omkring 1800.

Nygade

En små 100 meter uden for Vesterport bør man dreje til venstre ad Nygade. I gadens ene side (ulige nr.) ligger en lav bebyggelse af lutter små huse. I dag kan det være vanskeligt umiddelbart at se, at husene var nøjagtig ens, da de opførtes i 1824 for agent Jørgen Hempel Ploug. Men det var de. Ploug byggede husene for at skaffe boliger til brug for søfolk på hans skibe eller arbejdere på hans virksomheder. Oprindeligt var de alle i bindingsværk, inddelt i tre fag, hvoraf det ene fag var dørfag. På taget var der naturligvis tegl, og da hver bygning var forsynet med en fint formet skorsten, var det en lyst at skue ned over den lange tagryg. Bindingsværket var med synlige bjælkehoveder, som det endnu kan ses i nr. 3, 5, 7 og 15, og indgangene var med dobbelte fyldingsdøre som i nr. 3, 5, 17 og 19. Omkring dørene var der en fint udskåret indfatning, og endelig var alle vinduer naturligvis med sprosser.

Indgangsdør til Nygade 3 fra 1824. Skitseopmåling.

Som det fremgår af det gamle fotografi fra 1908, havde denne bebyggelse tidligere en fornem holdning, som næppe nogen sinde kan genskabes. For man må desværre sige, at det er gået stærkt tilbage med flere af husene, siden fotografen tog sit billede. Stedet er dog stadig et besøg værd, og man har da lov til at håbe på, at enkelte husejere med tiden vil føre deres huse tilbage til noget nær oprindeligt udseende.

Husrækken i Nygade, som agent Ploug opførte som arbejderboliger i 1824. De små fine huse ligger gavl mod gavl, som perler på snor (foto. M. Mackeprang 1908, Nationalmuseet).

Havnen

Nygade fører til havnen, hvis historie kort skal fortælles. I de første århundreder af byens eksistens gik fjorden helt op til Havnegade, kun adskilt fra husene af en lille forstrand. Tidligt er der sikkert opført en anløbsbro, som formentlig har ligget i byens østlige del ved Sundets udløb i fjorden. Rester af en gammel bro er fundet på dette sted. På Resens kort (se side 8) fra omkring 1670 er ud for Strandgade vist en lille skibsbro, og det er antagelig den, der udvidedes i 1723, hvor grunden lagdes til den moderne havn. Da det store handelsopsving kom i 1700-årenes midte, forlængedes broen og forsynedes med bolværker, samtidig med at havnen uddybedes. I 1800-årene tog man fat på opfyldningen af arealerne, hvor nu svineslagteriet og Faaborgs Middagsretter ligger. Yderhavnen stammer fra 1907, og i 1922 anlagdes lejet til den nu nedlagte Mommarkfærge. Faaborg havn har vel ikke i dag den samme betydning som for blot få årtier siden, men den er alligevel på godt og ondt med til at præge byen.

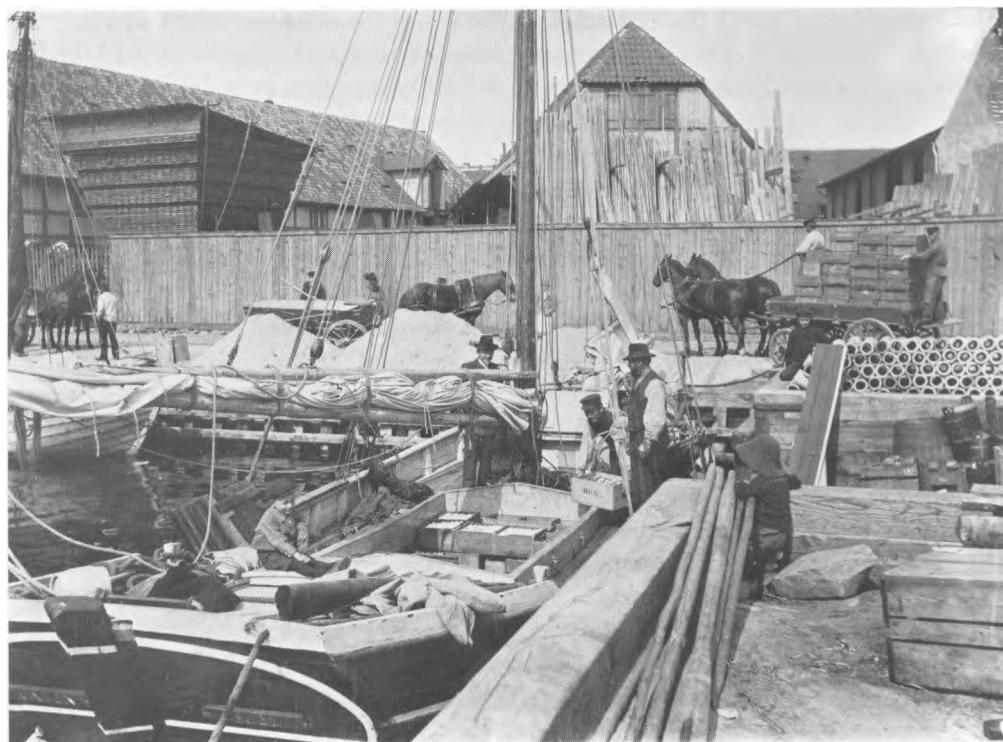
Chr. IX's vej 29 Pakhuset

På vor færd hen ad Havnegade og Chr. IX's Vej bemærker man det store pakhus, som mere end noget andet er med til at give indtryk af en havnefront. Det lange pakhus med de to hejsekviste er opført i to omgange. Den venstre halv-

del af bygningen er opført for agent Jørgen Ploug i 1844–45, altså på et tidspunkt, hvor det allerede gik ned ad bakke med hans gamle familiefirma. Da det opførtes, lå det helt ned til kajen, men jernbanens anlæggelse i 1880'erne har ændret husets omgivelser. Plougs pakhus kom siden hen i firmaet J. J. Larsens besiddelse, og da dette firma i 1890'erne importerede store mængder majs, udvidedes huset med de fem østlige fag.

Turen gennem det gamle Faaborg slutter ved den gamle banegård. Nu er jernbanedriften stort set indstillet, og i dag kan man kun vanskeligt forestille sig den stemning af forventning, der rådede i Faaborg i 1882, da arkitekt N. P. Holsøes stationsbygning og posthus blev indviet. Men togene er nu væk og trafikken betjenes af busser. Samtidig forringes stationsbygningen ved isætning af forkerte vinduer og døre, hvilket netop en bygning af denne art ikke kan bære.

Faaborg havn («Lille havn») omkring århundredskiftet. Jagten Karen af Søby er kommet med æg fra Ærø. Odense Ægforretning sørger for den videre transport på hestevogn (foto. Faaborg Byhistoriske Arkiv).

Bygmestre og byggeskik

Efter endt vandring gennem det gamle Faaborgs gader, skal der i dette afsnit gøres forsøg på at trække nogle hovedlinier op om bebyggelsen og dens skabere. Man kan stille to spørgsmål: 1) Hvem har egentlig bygget de mange gamle huse? 2) Er bebyggelsen i byen præget af fælles træk, der giver grundlag for at tale om en »faaborgsk byggeskik«?

Anonyme huse

Inden disse spørgsmål forsøges besvaret, må det lige nævnes, at en stor del af de små, anonyme huse, vi finder rundt omkring i gaderne, i denne forbindelse er uden større interesse, da de er uden nogen form for særpræg, såsom gesimser, bånd, udskæringer og lignende. Vi ved så nogenlunde, hvornår disse huse er opført, selv om man aldrig kan være helt sikker på, at der ikke i deres bygningskroppe indgår endog meget gamle bygningslementer fra tidligere bebyggelser på samme sted. Men de adskiller sig for så vidt ikke fra tilsvarende småhus-bebyggelse i andre danske købstæder. Deres værdi består i, at de ofte ligger tæt sammen i gaderne som helstøbte miljøer. Som regel fortaber det sig i det dunkle, hvilken lokal håndværksmester, der i sin tid har stået for byggeriet. Tegninger – om sådanne har foreligget – er næsten altid gået tabt. Man kan heller ikke udelukke, at en del af disse anonyme huse er opført som selvbyggeri, hvor bygningskyndige håndværkere fra nær sagt alle fag har kunnet boltre sig.

Men ind imellem alle disse småhuse findes rundt omkring i byen en del bygninger opført i bindingsværk eller grundmur, hvor der er gjort noget ekstra ud af den arkitektoniske side af sagen. Man aner ved disse bygninger, at de er opført af uddannede mestre, hvor det at bygge et hus har været mere og andet end blot det at skabe et hjem for en familie. De er opført med et individuelt præg, der imidlertid underordner sig moden i den tid, hvori de er opført.

Før vi giver os til at behandle hovedlinierne i det faaborgske byggeri gennem de sidste 250 år, skal først en bygmesterslægt omtales. Det er næppe nogen overdrivelse at

påstå, at hvis man i Faaborg er i tvivl om, hvem der har opført et bestemt hus, kan man blot sige, at det har bygmester Lang. I de fleste tilfælde vil påstanden vise sig at være rigtig. Om huset er fra 17- eller 1800-årene er ligegyldigt, da bygmesterslægten Lang bestod af tre generationer, der var virksomme fra omkring 1780 og frem til 1870.

Hans Jørgensen
Lang

Bygmesterslægten stamfader er Hans Jørgensen Lang, der blev født i 1738. Han fik borgerskab som murermester i 1782, hvorefter han tilsyneladende blev knyttet til handelshuset Ploug, for hvem han i 1790 opførte den smukke ejendom »Vester Mølle«, Lagonis Minde 12. Alt tyder på, at han nogenlunde samtidig opførte den grundmurede facade i Plougs Gård, Vestergade 10. Der er ganske vist ikke noget bevis herfor, men Vestergade 10 og Vester Mølle er så ens i udtrykket, at de må have samme rod. Udover disse to bygninger har vi kun kendskab til, at han i 1790 ombyggede den gamle Magasingårds sidelænge på hjørnet af Østergade og Grønnegade, men da Magasingården blev revet ned i 1916 for at give plads for professor Carl Petersens bygning, kan vi ikke fastslå Langs indsats på dette sted. Hans Lang boede selv på hjørnet af Østergade 27 og Kapellanstræde fra omkring 1790 og frem til sin død i 1806.

Jørgen Hansen
Lang

Endnu inden Hans Langs død var sønnen Jørgen Hansen Lang virksom murermester i Faaborg. Han var født i 1777 og fik borgerskab som mester i 1803. Det meste af sit liv boede han i Kapellanstræde 6–8, hvor han i henholdsvis 1817 og 1823 opførte den eksisterende, men nu noget ombyggede, forhusbebyggelse. Det er sandsynligt, men kan ikke bevises, at Jørgen Lang har fortsat faderens samarbejde med Huset Ploug i Vestergade, og det er nærliggende at antage, at han har stået for opførelsen af den nye magasin-gård i Strandgade – eventuelt i samarbejde med faderen – som Simon Hempel Ploug stod som bygherre af i 1805. Endvidere kan man gætte på, at den unge Lang har opført Vestergade 9 lige uden for Vesterport for agent Jørgen Ploug i 1818.

Vi er imidlertid på mere sikker grund, når talen er om den gamle skolebygning i Østergade 17. Det fine forhus er

opført i 1790 for løjtnant Tommerup, men i 1812 købte byen ejendommen for at bruge den til skolehus. Jørgen Lang blev engageret til at forestå en ombygning som, foruden indre ændringer, medførte rejsning af frontispicen og mansardtaget. Den måde han løste denne byggesag på, vidner om hans sikre stilfornemmelse. Det samme gør så sandelig også »Faaborg Hospital« i Kirkestræde, som Lang opførte i 1836. Den lille tætte bygning med de høje spids-gavle, de enkle, aftrappede hovedgesimser og de næsten kvadratiske vinduer, er nok beskeden i udtrykket, men alligevel er den præget af en særdeles fornem holdning.

Tre år efter opførelsen af hospitalet møder vi Jørgen Lang på ny, nu beskæftiget med opførelsen af rådhuset på Torvet. Der er næppe nogen tvivl om, at den dygtige Jørgen Lang kunne have klaret denne opgave alene, men i byrådet har man åbenbart ment, at det var så fornem en opgave, at en udenbys arkitekt måtte hidkaldes for at tegne bygningen, hvorimod murerarbejdet nok kunne overdrages til Langs firma. Det blev den da 35-årige arkitekt I. P. Jacobsen, som er kendt for opførelsen af Egebjerggård på Fyn (tidl. Einsiedelsborg), der fik opgaven betroet. Det var et smukt hus byen fik, men vi er uden kendskab til, om Lang fik lov til at øve indflydelse på dets udformning.

Foruden de nævnte arbejder ved vi, at Jørgen Lang i 1840–41 byggede et nu forsvundet hus uden for Østerport. Men det blev formentlig også hans sidste arbejde, for i 1842 afgik han ved døden.

Hans Jørgen Lang
den yngre

Tredje generation Lang hed Hans Jørgen til fornavn, men fik snart tilføjelsen »den yngre«, for at han ikke skulle forveksles med bedstefaderen af samme navn, eller måske snarere med den samtidige onkel, der var broder til Jørgen Hansen Lang og naturligvis aktiv murermester i Faaborg. H. J. Lang den yngre var født i 1811, og der er ingen tvivl om, at han indtil faderens død i 1842 var ansat i dennes firma. I 1834 oplyses det, at han er ugift og bor hjemme hos sine forældre i Kapellanstræde. Ved faderens død har han erhvervet Østergade 45, og to år efter – i 1844 – ansøger han om bygningskommissionens tilladelse til at rive et gammelt forhus ned og i stedet bygge et nyt i grund-

mur. Han fik tilladelsen, og året efter stod den bygning færdig, som siden hen kom i fabrikant Mads Rasmussens eje og fik navnet »Konservesgården«. Hans Jørgen Lang den yngre flyttede ind i sit nye hus med sin kone, samt en ugift murersvend ved navn Rudolf Lund og den 15-årige murerlærling Carl Jørgensen, der begge var ansat i murerfirmaet.

Af yderligere bygninger fra H.J. Langs hånd kan følgende nævnes: Nørregade 6–8, Adelgade 8, Faaborg Spare- og Laanekasse på Torvet (nedrevet 1939) og Østergade 18–20–22, alle fra 1850'erne. For disse bygninger gælder, at de fremtræder velproportioneret, 2 etager høje og med en behersket facadedekoration. De vidner om en mand, der kunne sit håndværk, og som mestrede tidens stil. H.J. Lang døde i 1867, kun 56 år gammel.

Hans Hansen Lang Den sidste mester, der skal omtales, er Hans Hansen Lang. Han var født i 1791, men desværre er det ikke muligt at henføre bestemte bygninger i Faaborg til hans firma. Han var medlem af byens bygningskommission og var, efter et notat i kommissionens papirer at dømme, en pligtopfyldende mand. I 1842 oplyses det nemlig, at »murermester Hans Lang *imod* sædvane og borgerrepræsentant, sadelmager Poulsen, *efter* sædvane er udeblevne« ved kommissionens møde.

Bygeskik Bygmesterfamilien Lang dækker altså en nok så lang periode i Faaborgs bygningshistorie, eller i hvert fald over et tidsrum, fra hvilket vi i dag har mange bygninger bevaret. Ret beset koncentrerer den endnu bevarede bebyggelse i Faaborg sig om tre kortere tidsrum, hvoraf Lang-familien var aktiv i de to sidste byggefaser.

Byggeriet efter branden Den første af de tre byggeperioder falder efter de to store bybrande i 1715 og 1728. Som tidligere nævnt lå en stor del af Faaborg i aske efter den sidste brand, hvorfor et omfattende nybyggeri blev nødvendigt. Og i dag er vi så heldige at have hele gadestræk bevaret med bygninger fra omkring 1730. Alle de genopførte huse blev rejst i bindingsværk i et, to eller endog tre stokværk (etager). Konstruk-

*Skitseopmåling af en
karnapkvist med stokværks-
fremspring og afvalmet tag-
flade.*

tionen er den samme, som vi kender den fra omegnens gårde med flittig anvendelse af svært fyldtømmer. Men karakteristisk for byhusene er mere end noget andet de fremspringende karnapper, der øverst afsluttes af et afvalmet tag. Hvor man i de fleste byer ville forvente en frontispice som afslutning, foretrækker man i Faaborg i

første halvdel af 1700-årene den brede teglhængte hætte over fremspringene. Forbilledet for denne konstruktion kan man finde i de sønderjyske byer, fra hvilke Sydfyn – og ikke mindst Ærøskøbing – har hentet meget godt i bygningsmæssig henseende. Den afvalmede kvist kan man da også se i Assens og Svendborg, men der er næppe tvivl om, at den i Faaborg ikke alene findes i sin mest udviklede form, men også i størst antal. Betragter man billedet på omslaget til denne bog, bemærker man med hvilken mildhed de skrå tagflader lægger sig over de høje smalle karnapper, der i øvrigt næsten alle har stokværksfremspring mellem hver etage. Der er noget ægte fynsk over disse huse, og lykkeligt er det, at Faaborg har bevaret så mange af denne type bygninger.

Klassicismen i Faaborg

Omkring 1790 var Faaborg så småt kommet ud over de dårlige økonomiske konjunkturer, der det meste af 1700-årene havde hvilet som en dyne over byen. Handelshusene Voigt og Ploug var etableret, og især agent Jørgen Ploug og dennes søn Simon Hempel Ploug investerede betydelige summer i fornemt byggeri, som i arkitektonisk henseende bragte den lille by i forbindelse med København. Endnu var praktisk talt alt byggeri i Faaborg præget af bindingsværk, men Ploug tænkte i højere baner, hvorfor han engagerede bygmester Hans Lang til at bygge Vester Mølle og formentlig også Vestergade 10 for sig og sin familie. Og bygningerne skulle bygges i grundmur. Disse klassicistiske bygningsværker må have fået byens borgere til at måbe. Aldrig før havde man set magen. Men det var også fremragende arkitektur, Hans Lang havde skabt. Som nævnt var han sikkert inspireret af det samtidige fynske herregårdsbyggeri, der på den tid lå under for arkitekterne C. F. Harsdorffs og Nicolas Henri Jardins fine klassicisme. Hans Lang har muligvis selv været murersvend på disse byggerier, hvorfor han kun med få års forsinkelse kunne overføre klassicismens stiltræk til Faaborg. Nu er den afvalmede kvist over de dybe karnapper, som prægede byggeriet efter branden, afløst af svage risalitter (fremspring) i facaderne, hvorover store trekantfrontoner (frontispicer) er opsat. Ligeledes er endefagene fremspringende og ofte forsynet med vandret fugning, mens de mellemliggende

facadepartier er glatte og kun smykket med flade, horisontale bånd. Indgangen er midtplaceret og for Vester Mølles og Vestergade 10's vedkommende forsynet med smukke sandstensindfatninger.

Den tredje byggeperiode

Med Vester Mølle og Vestergade 10 havde Hans Lang skabt nogle forbilleder, som i de næste 50–60 år mere eller mindre skulle blive efterlignet i det faaborgske byggeri. Man kan blot nævne den gamle skole i Østergade 17, der fik sit blivende udseende i 1813, Magasingården i Strandgade fra 1805 og Konservesgården fra 1844. Men man må ikke glemme, at samtidig med dette mere fornemme byggeri rejstes de fleste nye huse i byen stadig i bindingsværk, men rigtignok ofte med små detaljer af klassicistisk tilsnit. Et eksempel herpå har vi i de fine småhuse, som agent Jørgen Ploug fik opført ude i Nygade i 1824. Facaderne er i tre fag bindingsværk, men dørpartiet er udstyret med en »moderigtig« fyldingsdør, hvorom er kanelerede indfatninger med rosetter i hjørnerne.

Til det »fine« byggeri må også føjes de mindre monumentale huse, som især Hans Lang den yngre rejste i 1850'erne. Og netop midten af forrige århundrede var den tredje store byggeperiode i Faaborg, som skal omtales her. Byens indbyggerantal steg i denne tid ganske betydeligt, hvilket medførte et stærkt øget byggeri. Accisen blev ophævet og bygærdet sprængtes, så arealerne uden for det gamle byområde kunne inddrages til byggeri. Det er først nu, at det grundmurede byggeri for alvor trænger igennem, men at bindingsværket stadig hævder sig, er der flere eksempler på.

Det er også på denne tid, at de første industrivirksomheder ser dagens lys i Faaborg. I Nørregade opførte agent Lagoni sit brændevinsbrænderi, og ved Lagonis Minde byggedes to jernstøberier. Disse bygninger fra 1850'erne eksisterer alle endnu, og især glæder man sig i dag over den fornemhed, der præger Faaborg Jernstøberis hovedbygning, Lagonis Minde 9.

Carl Petersens nyklassicisme

Til sidst skal endnu et kort tidsrum i Faaborgs bygningshistorie omtales. Det er tiden omkring 1910–20, hvor pro-

fessor Carl Petersen fik lejlighed til at sætte sit fine, ny-klassicistiske præg på byen. Faaborg Kunstmuseum, som den storslåede Mads Rasmussen skænkede byen i 1912, er et af mesterværkerne, ikke alene i Faaborgs bygningshistorie, men også i dansk arkitekturhistorie. Også den overfor liggende hjørnebygning, Østergade 43, fortjener omtale, men samtidig må det nævnes, at Carl Petersens byggerier forblev enlige svaler i Faaborg. Lige så lidt som arkitekt I. P. Jacobsens rådhus fra 1839, kom Carl Petersens huse til at danne skole i byen på samme måde, som Hans Langs mesterværker fra 1790'erne gjorde det. Og dog. På et enkelt punkt formidlede Carl Petersen et gammelt faaborgsk motiv ind i det 20. århundredes byggeri. Det er den afvalmede gavlkvist. Siden genopbygningen efter brandene i 1715 og 1728 var denne detalje kun benyttet ved udformningen af få huse – for eksempel Torvet 5 fra 1817 – men nu blev den taget op med fuld styrke og er siden hen i århundredet blevet benyttet ved nybyggeri. Det gælder for eksempel ved opførelsen af bygningen på hjørnet af Torvet og Adelgade af arkitekterne Bohn Jespersen og H. H. Engqvist.

Ordforklaring

Da det næppe er muligt at skrive en bog om huse og arkitektur uden at benytte fagudtryk, er det sikkert hensigtsmæssigt, at ordforklaringen nedenfor bringes.

Base (eller basis)	Den profilerede del af en søjles fodstykke.
Forbandt	Det system, hvorefter murstenene anbringes, for at de lodrette fuger ikke skal fortsætte gennem flere skifter (lag).
Frontispice	Gavl eller fronton på en bygningsfacade eller afslutning over dør eller vindue. Frontispicen er som regel formet som en trekant (trekantfronton), undertiden dog som en segment (cirkelafsnit).
Gavlkvist	Kvistopbygning i fortsættelse af husets facade. Kvisten afsluttes af et heltag, hvis tagryg står vinkelret på husets tagryg.
Gotik	Forældet betegnelse for den almindelige byggestil i perioden 1250–1550, også kaldet spidsbuestilen. Perioden deles traditionelt i tre afsnit: unggotikken ca. 1250–1300, højgotikken ca. 1300–1400 og sengotikken ca. 1400–1550.
Grundmur	Murværk, der er opført af mursten.
Halvvalm	Se valmtag.
Heltag	Tag bestående af to tagflader, der fra tagryggen har fald til hver sin side.
Helvalm	Se valmtag.
Hovedgesims	Gesims eller vandret profileret bånd, der afslutter en bygnings facade opad til umiddelbart under taget.
Kamtakker	Takkerne eller afsatserne på en kamgavl, dvs. en gavl, hvor murene går op over tagfladen. Ofte forekommende i senmiddelalderligt byggeri.
Kapitæl	Søjlehoved. Det øverste led på en søjle.
Klassicisme	Betegnelse for byggestilen ca. 1770–1850. De betydeligste repræsentanter for det klassicistiske byggeri i Danmark var C. F. Harsdorff og C. F. Hansen.
Knægt (eller konsol)	Lille fremspringende parti af sten eller træ, der tjener som støtte for en bjælke, gesims, hylde eller lignende. Udskårne træknægter er ofte et dekorativt element i ældre bindingsværksbyggeri, anbragt i forbindelse med udkræget stokværk.

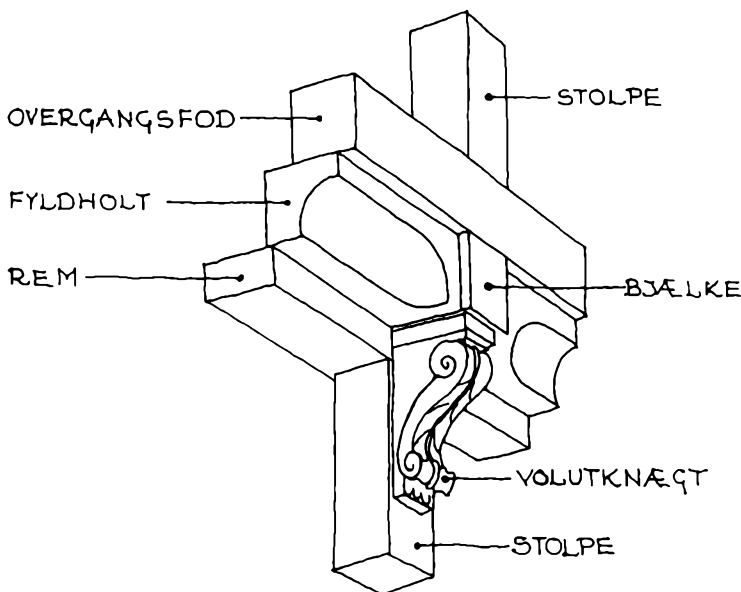
Kragsten	Fremspringende sten i bort, kant, gesims og lignende på bygningsfacader. De nederste sten i f.eks. en portbue kaldes kragsten, mens den øverste sten kaldes slutstenen.
Matrikel	Fortegnelse over faste ejendomme. Hver ejendom betegnes med et matrikelnummer.
Middelalder	Historisk periode. I Danmark ca. 1000–1500.
Midtrisalit	Se risalit.
Munkeforbandt	Forbandt karakteriseret ved, at der i hvert skifte (lag af mursten) er såvel løbere (sten anbragt i murens længderetning) som bindere (sten anbragt på tværs af murens

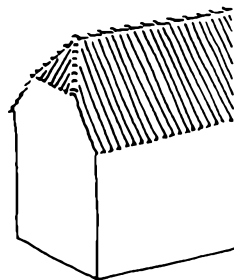
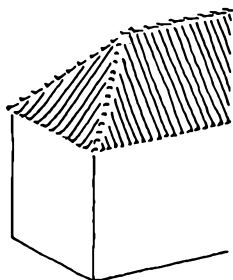
længderetning). Den mest almindelige form for munkeforbandt i danske middelalderbygninger er to løbere for hver binder (se tegningen).

Munkesten	Middelalderlig mursten, der oftest måler 25–31 × 11–15 × 7–10 cm.
-----------	---

Overgangsfod	Bjælke, der er anbragt i en bindingsværksbygning i længderetning hen over bjælkehoveder og fyldholter og danner foden i det overliggende stokværk.
--------------	--

Pilaster	Flad, rektantet murpille forsynet med basis og kapitæl (se disse og sammenlign med lisen).
Polsk forbandt	Skiftegang (lag af mursten), der er karakteriseret ved, at murstenene skifter med løber og binder. Dette forbandt
	bliver almindeligt i Danmark omkring 1500, muligvis tidligere.
Refendfugning	Pudsning af mur med vandrette fuger.
Risalit	Fremhævet facadeparti, oftest midtparti (midtrisalit) eller yderpartierne (enderisalit). Et tilsvarende tilbagetrukket parti kaldes resalit.
Rokoko	Betegnelse for den almindelige byggestil i perioden ca. 1740–1775. Rokokobyggeriet i Danmark er især repræsenteret ved arkitekten Nikolai Eigtved.
Romansk	Betegnelse for den tidlige middelalderlige byggestil, også kaldet rundbuestil, ca. 1000–1250.
Skifte	Betegnelse for et vandret murstenslag.
Slutsten	Øverste eller midterste sten i en bue eller hvælving. Ofte anvendt dekorativt ved portbuer.
Stokværksfremspring	Etage eller stokværk, der er bygget ud over det underliggende stokværk, så den øvre etage rager lidt frem i facaden.
Tagrytter	Lille tårn eller spir anbragt på tagryggen.
Tagskæg	Nederste del af et tag, der rager frem over bygningens mur.
Tandsnit	Dekorativ række af fremspringende, firkantede eller profilerede klodser af sten eller træ, anbragt med korte mellemrum. Minder om en tandrække med store mellemrum mellem tænderne.
Udkragning	Vandret bygningsled eller stokværk (etage), der springer frem foran den underliggende murflade.
Valmtag	Tag der ved gavlene afsluttes med skrå tagflader; går disse lige så langt ned som de øvrige tagflader, kaldes det halvvalm, går de kun halvt så langt ned, halvvalm.

Vinkeltag

I Faaborg anvendes valmtaget især ved udformningen af karnapudbygningernes tage.

Sadeltag eller heltag, hvor vinklen mellem tagfladerne er 90°.

Supplerende læsning

Blomberg, Åge Fasmer: Faaborg By's Historie I–II (1955–56).

De danske Kirker, redigeret af Erik Horskær (1967).

Elling, Chr.: Klassicisme i Fyn (1939).

Jørgensen, H. C.: Agent Jørgen Plough (1944).

Klokketårnet, medlemsblad for Fåborg og Omegns Hjemstavnsforening (1848–).

Langberg, Harald: Mellem gamle huse i Faaborg, i tidskriftet »Danmark« (1944).

Langberg, Harald: Vester Mølle i Faaborg, i »Arkitekten« (1944).

Nationalmuseet: Historiske Huse i Fåborg, bevaringsplan for Fåborg Købstad (1974).

Petersen, Georg: Som det var engang. Glimt fra livet i Faaborg og Omegn i ældre tid (1963).

Schrøder, Aug.: Faaborg Kjøbstad (1866).

Trap: Danmark, Svendborg Amt 5. udg., bd. 13 (1957).

Voss, Knud: Klassicismens fynske borgerhuse 1790–1850 (1953).

